

I N F O R M A C I J A

o

Konkurentnosti ekonomije u BiH

Sarajevo, decembar/prosinac 2018

Uvod

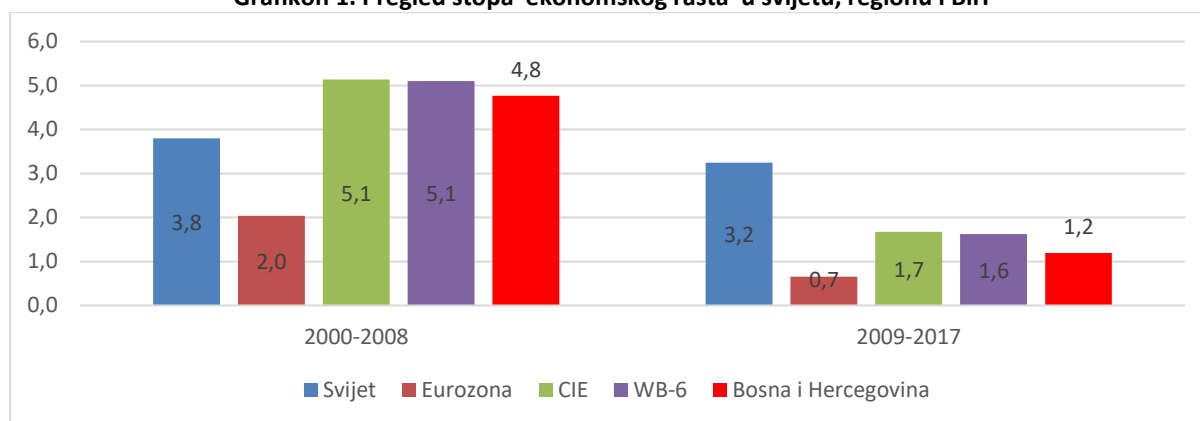
Informacija o konkurentnosti ekonomije u BiH izrađuje se jednom godišnje, te se prvenstveno fokusira na analizu nivoa konkurentnosti u BiH po pitanjima industrije, vanjske trgovine i investicija kao ključnih elemenata za jačanje životnog standarda i vanjske održivosti zemlje.

Cilj informacije je identifikovati značaj konkurentnosti u bh. kontekstu kroz identifikaciju nekoliko ključnih aspekata, te praćenje progressa ostvarenog u proteklom periodu. Detaljna analiza potreba za pojedinačnim reformama bi trebala biti dio znatno obimnijeg strateškog dokumenta i prevazilazi dimenzije ove informacije. U svakom slučaju, glavni cilj analize je da utvrdi hitnost potrebe za reformama i djelomično ukaže na glavne probleme vezane za konkurentnost u BiH.

Konkurentnost industrije i izvoza BiH

Zemlje Zapadnog Balkana su u prethodnom periodu zabilježile zavidan nivo ekonomske transformacije. One su kroz proces ekonomskih reformi uspjele da se integriraju u globalne trgovinske tokove, povećaju udio privatnog sektora i u određenoj mjeri izgrade institucije tržišne ekonomije. Rezultat ovih procesa bili su snažan ekonomski rast, značajno povećanje životnog standarda i makroekonomska stabilnost. Međutim, početkom 2000-ih godina momentum u procesima ekonomske transformacije na ovim prostorima počeo je da slabi, dok je ekonomski rast uglavnom bio nošen povećanjem globalne likvidnosti koja nije bila održiva. Očit primjer svih slabosti ekonomskog modela u ovom regionu je izrazito visoka stopa nezaposlenosti od skoro 20% u svim zemljama regiona. Pregled kretanja ekonomskog rasta prije i poslije svjetske ekonomske krize prikazan je na grafikonu ispod.

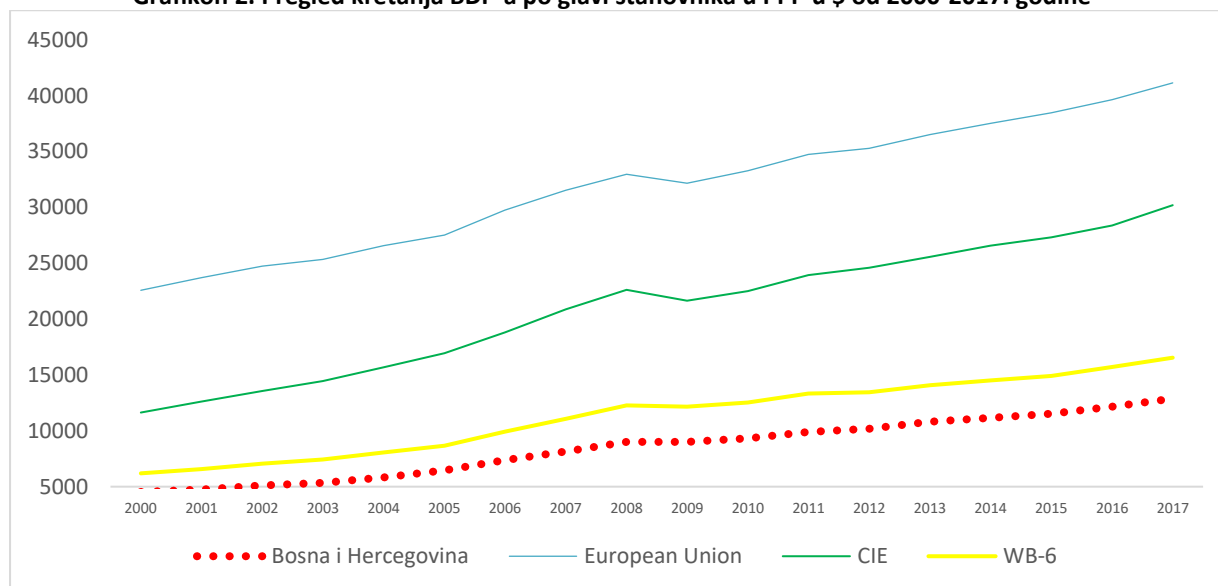
Grafikon 1. Pregled stopa ekonomskog rasta u svijetu, regionu i BiH

Izvor: IMF baza podataka

Ekonomski rast u periodu nakon svjetske ekonomske krize nije impresivan, a ako se tome pridoda sporost u provođenju ekonomskih reformi, dostizanje životnog standarda zemalja EU postaje sve manje izvjesno. Komparativni prikaz kretanja BDP-a po glavi stanovnika koji na grafikonu ispod jasno ilustruje da zemlje zapadnog Balkana i Bosna i Hercegovina po pitanju životnog standarda građana u velikoj mjeri zaostaju ne samo za zemljama EU nego i za zemljama CIE.

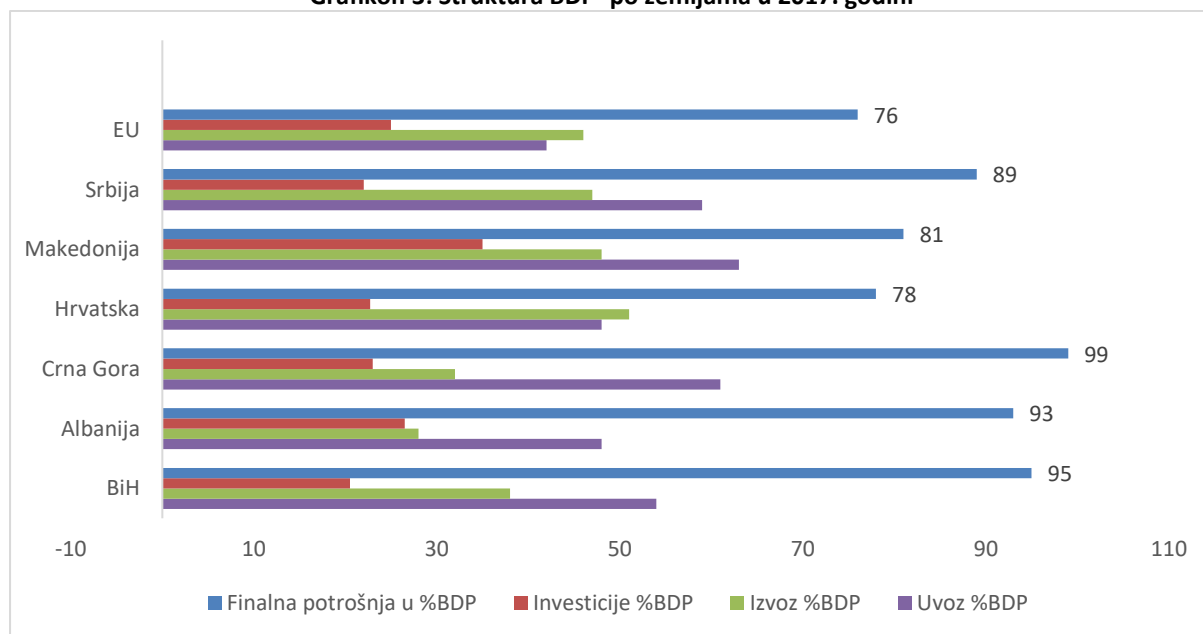
Grafikon 2. Pregled kretanja BDP-a po glavi stanovnika u PPP u \$ od 2000-2017. godine

Izvor: Svjetska Banka -WDI

Bitnu determinantu ekonomskih kretanja u svim zemljama Zapadnog Balkana pa i u BiH predstavlja nepovoljna struktura BDP u ovim zemljama. Naime, dosadašnji model ekonomskog razvoja u ovim zemljama uglavnom je bio zasnovan na povećanju finalne potrošnje koja je financirana iz vana, dok je udio investicija i izvoza koji predstavljaju ključnu pretpostavku za održivi ekonomski rast na prilično skromnom nivou. Detaljniji prikaz strukture BDP-a po zemljama prikazan je na grafikonu ispod:

Grafikon 3: Struktura BDP- po zemljama u 2017. godini

Izvor: Eurostat

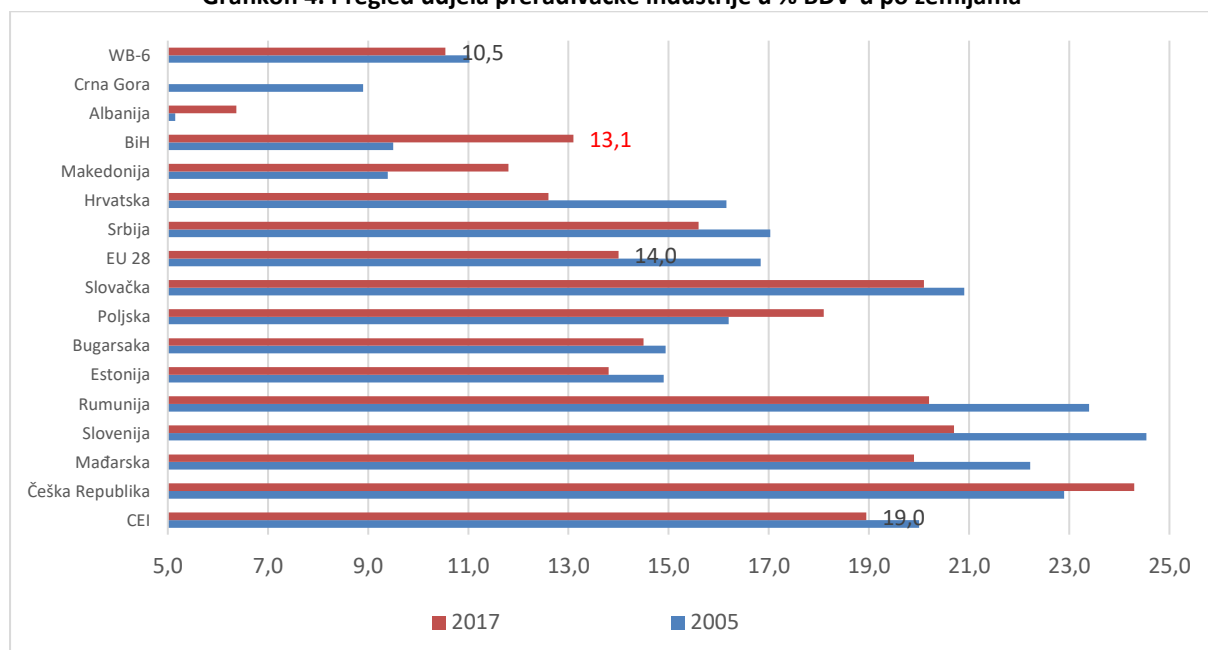
Ovakav model privređivanja, donio je radikalne strukturne promjene unutar ekonomija zemalja Zapadnog Balkana od kojih su najznačajnije bile rapidan proces de-industrijalizacije, pad poljoprivredne proizvodnje i značajno povećanje u okviru uslužnih djelatnosti. Prerana deindustrijalizacija se na ovim prostorima manifestovala, kroz pad zaposlenosti i outputa što je rezultiralo slabim izvoznim rezultatima i visokim trgovinskim deficitima što je u konačnici oslabilo konkurentsku poziciju ovih zemalja na međunarodnim tržištima. Sve zemlje Zapadnog Balkana izuzev Hrvatske iz godine u godinu bilježe vanjskotrgovinski deficit. Što se tiče Hrvatske, vrijedi istaći da odsustvo deficita nije posljedica dobro razvijene industrijske baze ili izvozne konkurentnosti u domenu roba, već je više vezana za izvoz usluga u domenu turizma.

Industrijska konkurentnost u BiH

Jedan od glavnih razloga niske konkurentnosti kako u zemljama regiona tako i u Bosni i Hercegovini je slaba proizvodna baza odnosno nizak nivo učešća prerađivačke industrije i izvoza roba u okviru BDP-a. Ovakvo stanje posljedica je globalnih ekonomskih dešavanja i neadekvatnih ekonomskih politika u zemljama Zapadnog Balkana koje su svoj ekonomski rast zasnivale kao što je već navedeno na rastu domaće potrošnje financirane uglavnom novčanim prilivima iz inostranstva. Ovo se posebno odnosi na Albaniju i Crnu Goru u okviru kojih prerađivačka industrija u BDP-a ima učešće ispod 10%. Što se tiče Bosne i Hercegovine, vrijedi istaći da je zahvaljujući povećanju proizvodnje uspjela djelimično poboljšati proizvodnu bazu što potvrđuje povećanje udjela iste u strukturi BDV-a za 3 p.p na oko 13% zaključno sa 2017. godinom. Međutim, za zemlje poput Bosne i Hercegovine koje svoju strategiju ekonomskog razvoja zasnivaju na izvozu neophodno je intenziviranje procesa reindustrijalizacije, odnosno podizanje udjela prerađivačke industrije u BDV-u na nivo zemalja Centralne i istočne Evrope. Pozitivan primjer mogu predstavljati zemlje kao što su Mađarska i Slovenija koje su u dobroj mjeri

uspjele razviti proizvodnu bazu što je rezultiralo visokom produktivnošću, visokim platama i viši nivoom GDP per capita u PPP, a udio prerađivačke industrije i izvoza u BDP-u im iznosi preko 20% odnosno 60%. Pregled kretanja udjela prerađivačke industrije u strukturi BDV-a po zemljama prikazan je na grafikonu ispod:

Grafikon 4. Pregled udjela prerađivačke industrije u % BDV-u po zemljama

Izvor: Svjetska Banka -WDI

Kvantitativno skromnu bh. prerađivačku industriju u kvalitativnom smislu karakteriše i uska proizvodna baza uglavnom resursno i radno intenzivnih industrijskih grana što za posljedicu ima proizvodnju proizvoda niskog tehnološkog intenziteta skromne dodane vrijednosti. Vjerovatno najbolji pokazatelj ukupne industrijske konkurentnosti u svijetu po zemljama predstavlja indeks industrijske konkurentnosti *CIP- Competitiveness Industrial Performance Index*¹ koji redovno objavljuje UNIDO (UN Industrial Development Organization). Prema posljednjim raspoloživim podacima za 2016. godinu, BiH na svjetskoj ljestvici industrijske konkurentnosti zauzima 81. poziciju po pitanju industrijske proizvodnje što predstavlja napredak za 3 pozicije u odnosu na predhodni izvještaj. Ako se indeks industrijske konkurentnosti posmatra po zemljama vidljivo je da Njemačka već više od 10. godina zauzima prvu poziciju, kao i relativno dobra pozicioniranost zemalja CEI između 20-30. mjesta, dok su zemlje Zapadnog Balkana relativno lošije pozicionirane i nisu ostvarile značajniji napredak u posljednjih nekoliko godina. Najbolje rangirana zemlja u regionu je Hrvatska koja je unatoč slabljenju industrijske konkurentnosti u 2016. godini zauzela 53. poziciju. Srbija je u posljednjih godina napravila određene pomake i nalazi se na 62. poziciji. BiH i Makedonija se nalaze u podjednakom položaju kada je u pitanju industrijska konkurentnost oko 80. pozicije, dok su najlošije rangirana Albanija na 102. i Crna Gora na 122. poziciji.

¹ CIP indeks predstavlja geometrijski prosjek 8 indikatora prerađivačke industrije i izvoza: Indikator 1- *MVapc: Manufacturing Value Added per capita*- dodana vrijednost po glavi stanovnika u prerađivačkoj industriji, Indikator 2: *MXpc: Manufactured exports per capita*: izvoz po glavi stanovnika u prerađivačkoj industriji, Indikator 3: *MHVash: Medium and Hightech Manufacturing Value added share in total manufacturing value added*- Udio srednje i visoko tehnoloških proizvoda u prerađivačkoj industriji, Indikator 4: *MVAsh: Manufacturing Value Added share in total GDP*- udio prerađivačke industrije u BDP-u, Indikator 5: *MHXsh: Medium and High tech manufactured Exports share in total manufactured exports*- udio visoko i srednje tehnoloških proizvoda u izvozu, Indikator 7: *ImWMVA: Impact of a country on World Manufacturing Value Added*-utjecaj zemlje na svjetsku prerađivačku industriju i Indikator 8: *ImWMT: Impact of a country on Worlds Manufactures Trade*-utjecaj zemlje na vanjskotrgovinsku razmjenu u svijetu.

Ako se kompozitni indikator CIP posmatra detaljnije po komponentama vidljivo je da su ključni razlozi slabe rangiranosti BiH nerazvijenost industrijske baze odnosno nisko učešće prerađivačke industrije u BDP-u od oko 13%, te dodana vrijednost u prerađivačkoj industriji po glavi stanovnika od oko 1250 \$. Pored ove oblasti, drugi indikator koji po kom BiH zaostaje za zemljama regiona je udio srednjih i visokotehnoloških proizvoda u izvozu od oko 25%, dok regionalni prosjek iznosi 35%. Od zemalja u regionu jedino je Albanija lošije plasirana od Bosne i Hercegovine obzirom da ova kategorija u strukturi albanskog izvoza iznosi samo 10%. Detaljniji pregled industrijske konkurentnosti po zemljama i komponentama prikazan je u tabeli ispod:

Tabela 1. Pregled industrijske konkurentnosti po zemljama CIP Competitiveness Industrial Performance Index

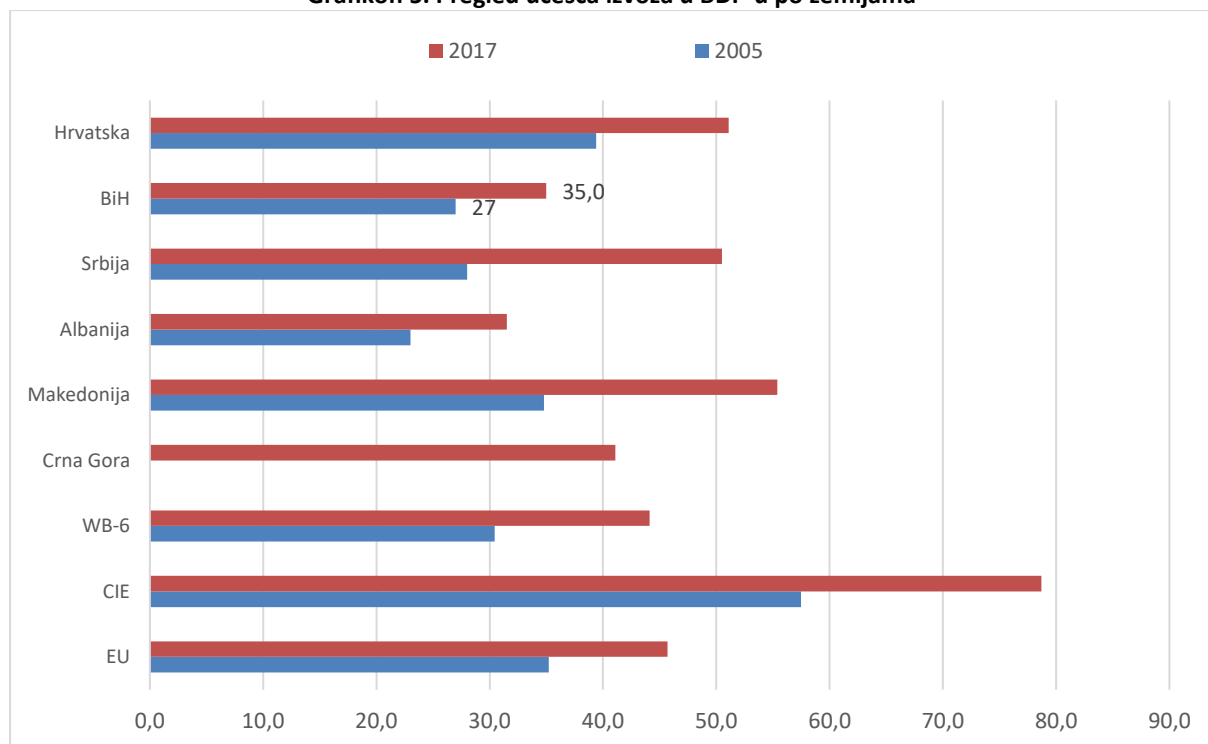
Pozicija u 2010. godini	Pozicija u 2016. godini	Zemlja	Vrijednost CIP-indexa	Mvpc *1 u \$	MXpc *2 u \$	MHVash *3	MVAsh *4	MHXsh *5	MXsh *6	ImWMVA *7	ImWMT *8
1	1	Njemčka	0,523	9655	14493	60	21	74,4	88,5	6,37	10,1
16	14	Austrija	0,239	8549	17129	51	18	62,8	88,8	0,6	1,3
8	9	Italija	0,273	5018	6944	41	14	55,6	92,1	2,4	3,5
19	17	Češka Republika	0,215	5218	14439	69	24	69,1	94,2	0,45	1,3
26	23	Poljska	0,165	2637	4586	50	18	55,8	89,2	0,81	1,50
29	24	Slovačka	0,160	4542	13500	68	24	71,6	94,7	0,2	0,6
27	26	Mađarska	0,149	2893	9580	55	19	76,9	90,6	0,23	0,8
34	31	Slovenija	0,111	4477	14275	53	18	63	90,2	0,07	0,30
43	40	Litvanija	0,082	2887	7429	53	18	41,4	86,3	0,07	0,2
36	37	Rumunija	0,101	1823	2800	52	18	60,7	87,1	0,290	0,5
51	48	Estonija	0,065	2718	8893	43	15	53,2	83,5	0,03	0,1
55	53	Hrvatska	0,055	1746	2805	35	12	46,7	86,4	0,06	0,1
62	59	Latvija	0,047	1648	4677	32	11	42,9	80,3	0,06	0,1
59	54	Bugarska	0,052	1002	2645	36	13	42,6	72,3	0,06	0,2
72	62	Srbija	0,042	714	1398	43	15	47	83,9	0,050	0,10
89	78	Makedonija	0,029	685	2128	37	12	59,5	92,5	0,01	0,03
84	81	Bosna i Hercegovina	0,026	630	1226	34	13	24	80,9	0,02	0,04
123	122	Crna Gora	0,007	329	353	12	4	24,7	62,6	0,001	0,01
107	106	Albanija	0,011	226	521	13	5	10,1	77	0,001	0,01

Izvor: UNIDO

Izvozna konkurentnost u BiH

Direktna posljedica oskudne proizvodne baze je bh. izvoz koji zaključno sa 2017. godinom iznosi približno 35% BDP-a što je prilično nizak nivo za jednu zemlju sa tako malom populacijom. Naime, iako je Bosna i Hercegovina zahvaljujući povećanju izvoza od oko 6% na godišnjem nivou uspjela povećati udio izvoza u okviru BDP-a za oko 8 p.p čini se da je to još uvijek nedovoljno. Unatoč ovom povećanju bh. izvoz je još uvijek na znatno nižem nivou u odnosu na razvijene ekonomije koje dobar dio potrošnje zadovoljavaju vlastitom proizvodnjom, kao i ispod nivoa zemalja CIE (izvoz/BDP u 2017. godini 78%) koje uspješno kompletirale proces tranzicije. Tako zemlje poput Češke, Slovačke i Mađarske imaju dvostuko viši nivo izvoza u BDP u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana i Bosnu i Hercegovinu. Detaljan pregled učešća izvoza u BDP-u po zemljama prikazan je na grafikonu ispod:

Grafikon 5. Pregled učešća izvoza u BDP-u po zemljama

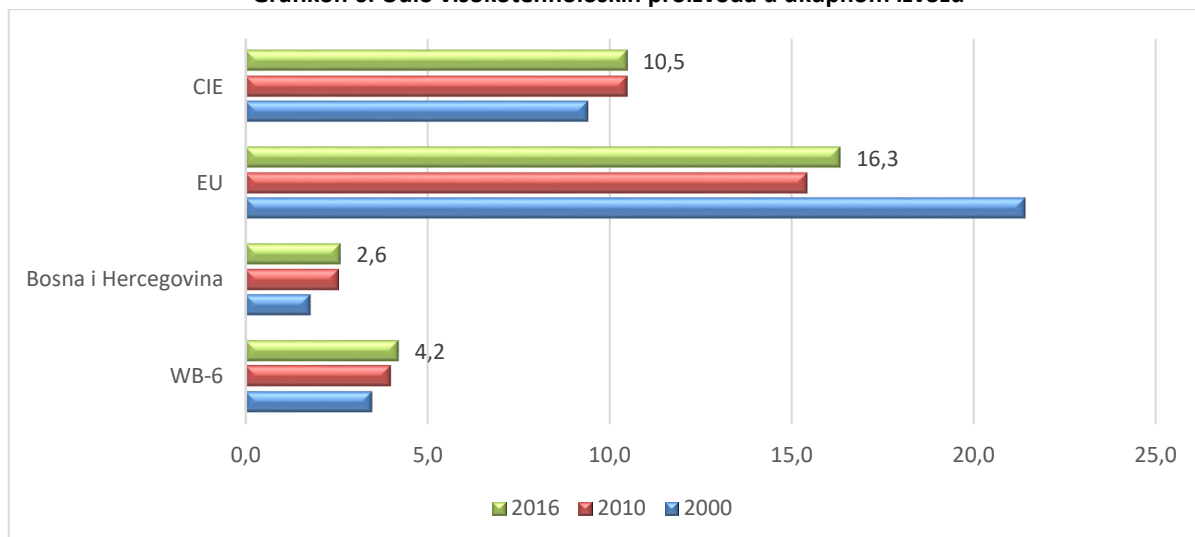

Izvor: Eurostat

Pored kvantitativnih karakteristika, bh. izvoz u kвалитativnom smislu karakteriše mali broj proizvoda niske dodatne vrijednosti koji se plasira na prilično mali broj tržišta gdje dominira EU sa oko 70% tržišnog udjela.² Uvidom u strukturu bh. izvoza može se zaključiti da se ista nije značajnije mijenjala kako u pogledu tehnološkog intenziteta proizvoda, tako ni u smislu geografske disperzije tržišta za bh. izvozne proizvode. Tako još uvijek dominantnu ulogu u strukturi bh. izvoza imaju intermedijarni proizvodi (40%) i proizvodi za široku potrošnju 32% (trajni 10%, netrajni 22%) koji su uglavnom resursno i radno intenzivni. S druge strane, kapitalni proizvodi koji zahtjevaju upotrebu naprednijih tehnologija i znanja a samim time imaju i veću dodanu vrijednost uglavnom stagniraju sa učešćem u ukupnom bh. izvozu od oko 15%. Najilustrativniji prikaz kvalitativne strukture izvoza predstavlja nizak nivo zastupljenosti visokotehnoloških proizvoda u ukupnom izvozu kao što se to može vidjeti na grafikonu ispod:

² Promjene udjela EU sa 54% u 2010. godini na 71% u 2017. godini je djelimično posljedica administrativne prirode i odnosi se na pridruživanje Hrvatske EU koje se desilo 2013. godine, kao i povećanja izvoza na tržište zemalja EU.

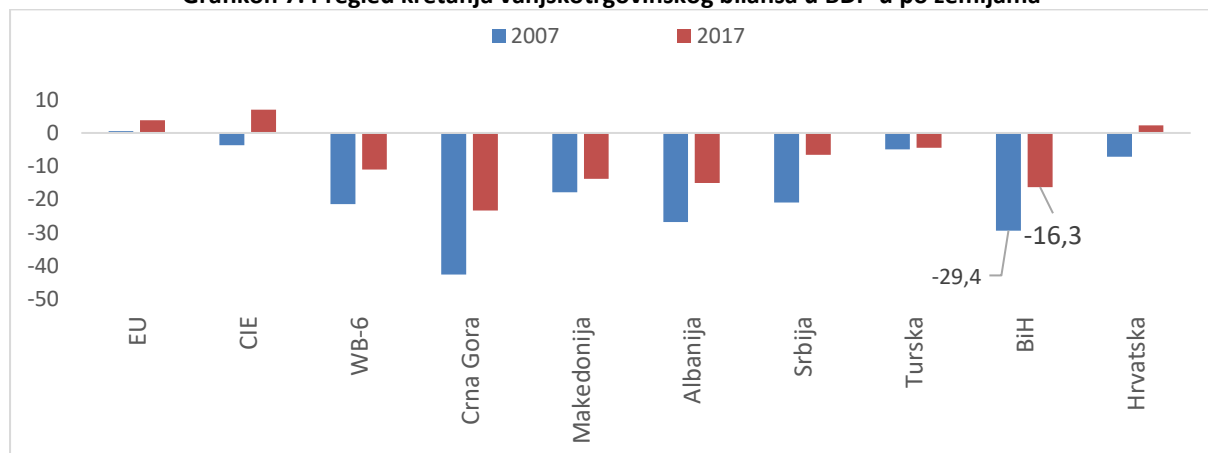
Grafikon 6. Udio visokotehnoških proizvoda u ukupnom izvozu

Izvor: Svjetska Banka -WDI

Obzirom da se radi o maloj uvozno zavisnoj ekonomiji, ovako nizak izvoz je doveo do značajnog vanjskotrgovinskog deficita od preko 16% BDP-a zaključno sa 2017. godinom. Istini za volju u posljednjih nekoliko godina u BiH je primjetan trend smanjenja deficita što je uglavnom posljedica izvoznog rasta. Međutim, ovaj izvojni rast više je bio posljedica eksternih kretanja koja su se manifestovala kroz pojačan rast izvozne tražnje i svjetskih cijena, nego što je to rezultat strukturalnih promjena u okviru bh. ekonomije. Slične deficite bilježe Crna Gora, Makedonija i djelomično Srbija, dok zemlje CIE uglavnom bilježe suficit, uravnotežen trgovinski bilans ili znatno niži deficit. Komparativni prikaz vanjskotrgovinskog bilansa po zemljama koji je prikazan na grafikonu ispod na najbolji način ilustruje sve slabosti izvozne konkurentnosti u zemljama Zapadnog Balkana i Bosni i Hercegovini.

Grafikon 7. Pregled kretanja vanjskotrgovinskog bilansa u BDP-u po zemljama

Izvor: Eurostat

Životni standard i održivost deficita tekućeg računa

Životni standard u BiH

Na svom putu ka priključenju Evropskoj uniji Bosna i Hercegovina, kako bi stekla status kandidata za priključenje i kasnije status ravnopravnog člana Evropske unije, treba da ispuni određene preduslove.

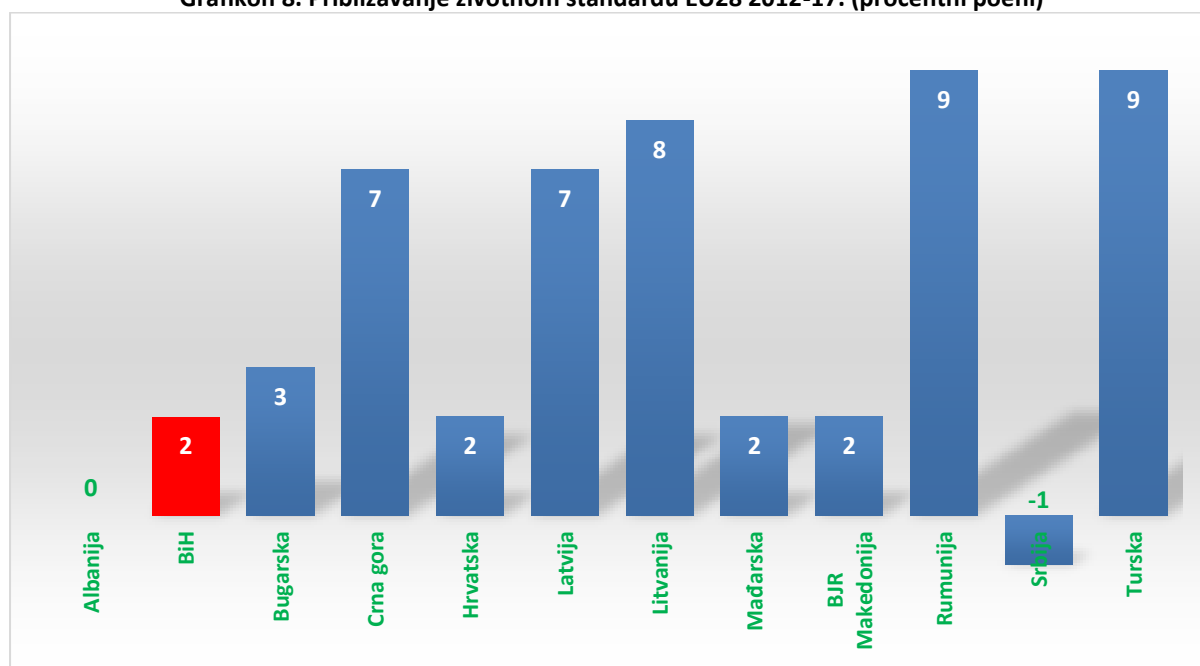

Pored niza prepreka sa kojima se BiH suočava na putu u EU, nameće se i pitanje dostizanja životnog standarda Evropske unije kojem se teži. U ovom trenutku je jako teško definisati put i strategiju kojom bi se ojačao životni standard građana³ a samim time i napravilo povoljno ekonomsko okruženje koje bi omogućilo veća primanja zaposlenim, penzionerima, te stimulisalo ostanak i zapošljavanje mladih ljudi.

Sve u svemu potrebno je dostići niz materijalnih i društvenih faktora koji omogućavaju određeni način života u cilju zadovoljavanja boljih uslova življenja cjelokupnog stanovništva (u oblastima školovanja, zdravstva, rekreacije i sl.).

Prema zvaničnim podacima Agencije za statistiku BiH životni standard, mjereno BDP-om po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći (PKM) je ostao skoro isti kao i prethodnih godina. BiH je u periodu 2012-2017. godina ostvarila simboličan rast od 2 p.p. Identičan rast, od zemalja regije, su ostvarile Hrvatska, Mađarska i BJR Makedonija (detaljniji pregled na grafikonu ispod).

Grafikon 8. Približavanje životnom standardu EU28 2012-17. (procentni poeni)

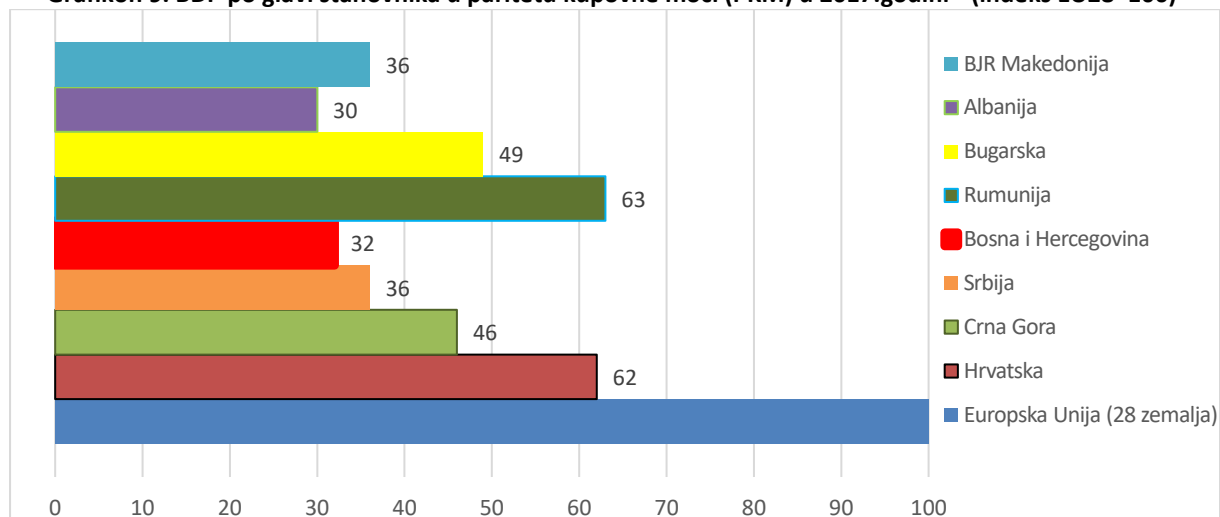
Izvor: EUROSTAT

Kada se posmatra BDP po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći (PKM) u 2017. godini u BiH je iznosio 32% evropskog prosjeka EU 28. Time se BiH (zajedno sa Albanijom koja je u 2017. godini ostvarila 30%, BJR Makedonija i Srbija 36%⁴) već godinama nalazi na dnu ljestvice evropskih zemalja sa najnižim životnim standardom. Od zemalja regije prednjače Hrvatska sa 62% i Crna Gora sa 46% evropskog prosjeka (EU 28).

³ Pojam "životni standard" opisuje fizičko blagostanje skupine ili pojedinih osoba. Životni standard se u znanstvenoj ekonomiji mjeri s pokazateljima. Pri tome se uzimaju u obzir osnovni indikatori: Bruto domaći proizvod (BDP), Neto domaći proizvod (NDP) - Bruto domaći proizvod umanjen za amortizaciju, lični dohodak i raspoloživi dohodak - dohodak koji kućanstvu ostaje za potrošnju i štednju, predstavlja razliku nacionalnog dohotka i neposrednih poreza i transfernih plaćanja.

⁴ Životni standard mjereno BDP-om po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći (PKM)

Grafikon 9. BDP po glavi stanovnika u paritetu kupovne moći (PKM) u 2017.godini⁵ (indeks EU28=100)

Izvor: EUROSTAT

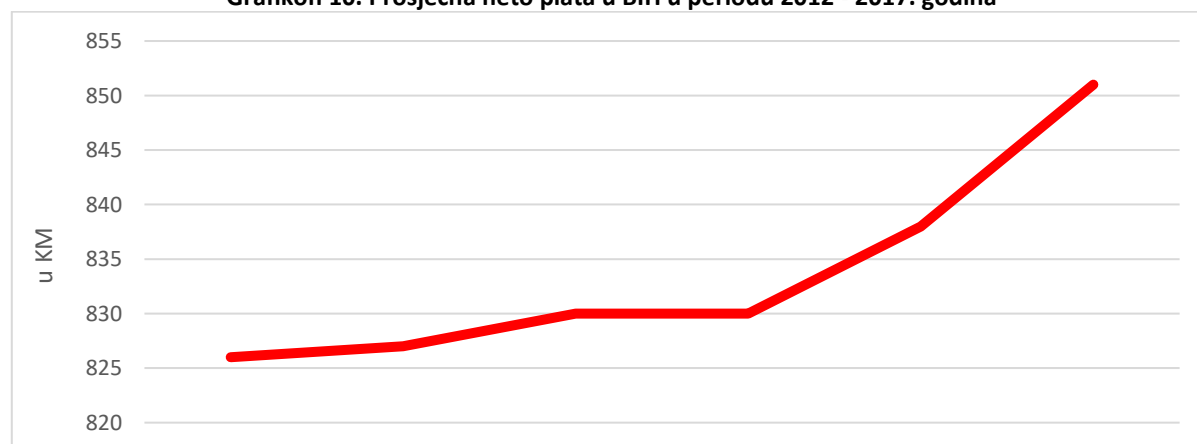
Ukoliko bi se zadržale ovakve godišnje stope rasta BiH bi trebalo puno vremena kako bi dostigla trenutni EU prosjek (mjereno BDP-om po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći).

Za dostizanje nivoa životnog standarda u EU28, bilo bi neophodno da Bosna i Hercegovina u narednih 30 godina ostvaruje godišnju stopu rasta BDP-a od oko 6%.

Jedna u nizu prepreka u poboljšanju životnog standarda bh građana, koja je bila primjetna u prethodnim godinama pa tako i u 2017. godini, je niska stopa zaposlenosti radno sposobnog stanovništva. Prema anketi o radnoj snazi (LFS) stopa zaposlenosti u 2017. godini u BiH je iznosila 33,9% dok je u isto vrijeme u EU28 ta stopa iznosila 53,5%.

Pored niske stope zaposlenosti u BiH je prisutan relativno nizak nivo plata kao odraz slabe pozicioniranosti zemlje u međunarodnoj podjeli rada. U prilog tome govori i činjenica da izvozno orijentisana preduzeća iz BiH, kako bi bila konkurentnija, često dobijaju poslove dorade ili prerade koji uglavnom zahtijevaju jeftiniju radnu snagu.

Grafikon 10. Prosječna neto plata u BiH u periodu 2012 - 2017. godina

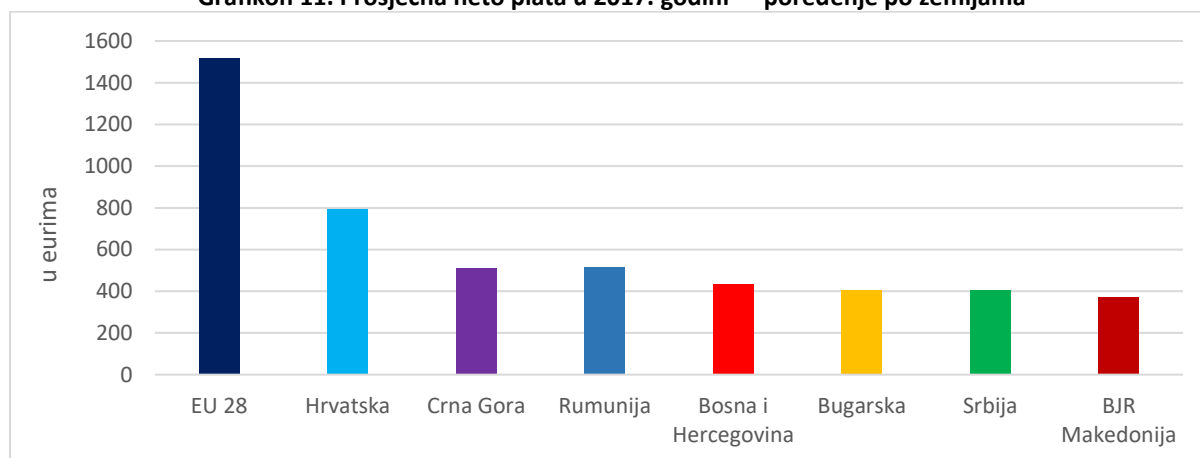
Izvor: Agencija za statistiku BiH

Ukoliko bi se posmatrao rast neto plata u periodu 2012.-2017. godina moglo bi se primjetiti da su neto plate u BiH zadnjih godina porasle. Konkretno za 2017. godinu možemo vidjeti da je prosječna

⁵ Paritet kupovne moći (PKM) pokazuje odnos između valuta izražen u količini roba i usluga koje se mogu kupiti za jedinicu različitih valuta; trebao bi pokazati postojanje jednake kupovne moći, izražene u različitim valutama po datom tečaju, koja nije ostvariva zbog različitih ograničenja i posebnosti nacionalnih ekonomija.

nominalna plata u BiH, u odnosu na 2016. porasla za 1,5%, da je prosječna stopa inflacije iznosila 1,3% tako da dobijamo skoro zanemariv godišnji rast prosječnih neto plata od 0,2%.

Grafikon 11. Prosječna neto plata u 2017. godini⁶ – poređenje po zemljama

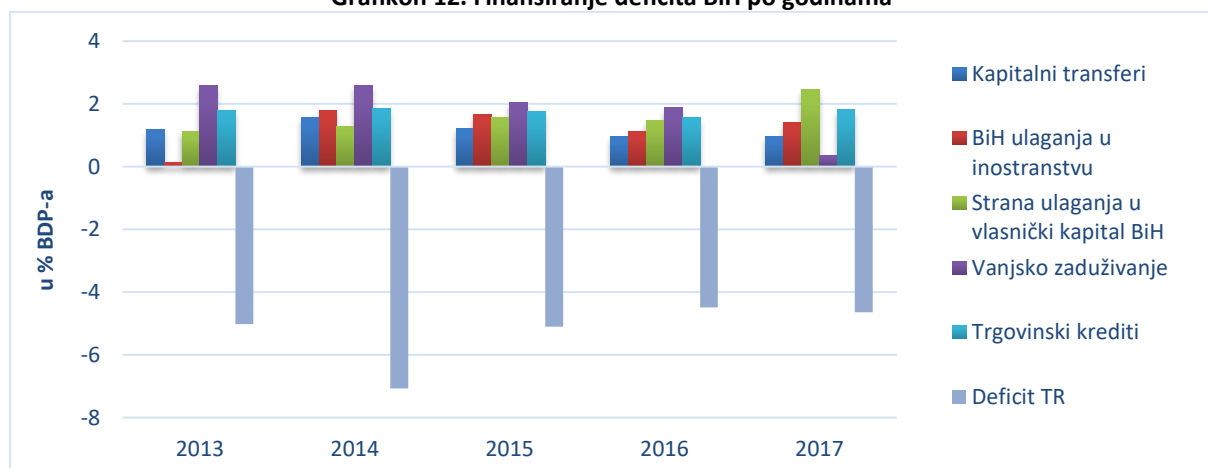
Izvor: Agencije za statistiku posmatranih zemalja i reinisfischer.com

Za poboljšanje životnog standarda u BiH neophodno je konstantno raditi na privlačenju stranih investicija, kroz stvaranje povoljnijeg poslovnog ambijenta za strane investicije koje bi omogućile nova radna mjesta i veću zaposlenost (kroz bržu i pojednostavljenu registraciju biznisa, dodjeljivanje zemljišta, izgradnju infrastrukture, obezbjeđivanje poreskih olakšica, izgradnju techno parkova i poslovnih inkubatora). Istovremeno bi bilo neophodno prilagoditi sistem obrazovanja sa potrebama i reformama na tržištu rada (kroz programe profesionalnog usavršavanja, razne programe dokvalifikacije i prekvalifikacije) u cilju povećanja produktivnosti i kompetentnosti radne snage. Naravno, sve ove ekonomske reforme bi trebale biti praćene unapređenjem zdravstvenih, kulturnih, sportskih i rekreativnih sadržaja u cilju zadovoljavanja potreba bh građana odnosno postizanja boljeg životnog standarda.

Održivost deficita tekućeg računa

Bilans tekućeg računa BiH je 2017. godine bio negativan, kao i prethodnih godina, i iznosio je -4,6% BDP-a. Obzirom na otvorenost bh ekonomije i njenu ovisnost u uvozu te negativan vanjskotrgovinski bilans, ovaj nivo deficita tekućeg računa ne predstavlja veliko iznenađenje.

Grafikon 12. Finansiranje deficita BiH po godinama

Izvor: Centralna banka BiH

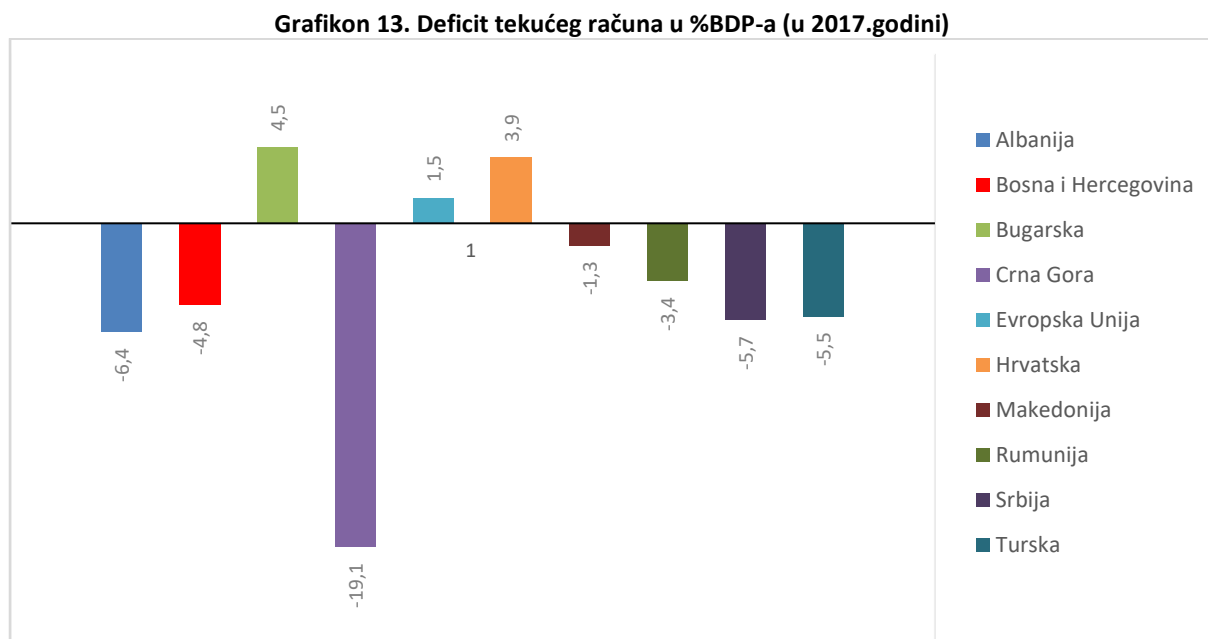
⁶ u eurima

Kada se posmatra struktura finansiranja deficita tekućeg računa BiH u proteklih pet godina može se primjetiti da je deficit finansiran povlačenjem sredstva bh strane aktive iz inostranstva (bh ulaganja u inostranstvu), kapitalnim transferima, stvaranjem obaveza prema inostranstvu (vanjskim zaduživanjem, trgovinskim kreditima, tekućim transferima te kroz strane direktne investicije - FDI).

Isti slučaj je zabilježen i u 2017. godini kada se finansiranje deficita tekućeg računa realizovalo povlačenjem strane aktive, prilivima stranih ulaganja u vlasnički kapital (većim dijelom iz reinvestirane dobiti), sredstavima trgovinskih kredita, smanjenjem obaveza prema nerezidentima te vanjskim zaduživanjem (koje uključuje otplatu duga, najvećim dijelom to su bila sredstva dugoročnih zajmova nefinansijskih preduzeća i opšte vlade te kratkoročna zaduživanja finansijskog sektora).

Protekla 2017. godina, kada se pažnja obrati na učešće stranih direktnih investicija u finansiraju deficita tekućeg računa je bila najbolja u proteklih 5 godina, pa je tako finansiranje deficita TR kroz FDI iznosilo 46% dok je godinu ranije to bilo 32%. Od zemalja regije posebno se ističe Srbija koja je uspjela da deficit TR u potpunosti finansira stranim direktnim investicijama.

Od zemalja u regiji, u 2017. godini, nalošiji deficit tekućeg računa ima Crna Gora (19,1%), zatim Albanija (6,4%), i Srbija (5,7%). Suficit na tekućem računu u regionu su ostvarile Hrvatska i Bugarska. Bilans tekućeg računa EU28 je bio također pozitivan i iznosio je 1,5% BDP-a.

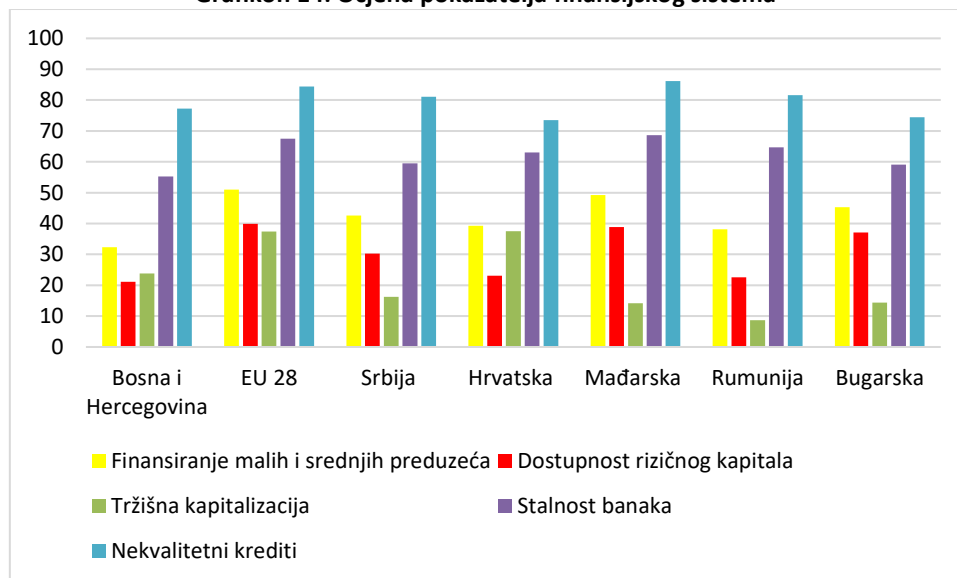
Izvor: Tradingeconomics⁷

Konkurentnost finansijskog sektora u BiH

Finansijski sektor je jedan od značajnih pokazatelja konkurentnosti. Realni i finansijski procesi odvijaju se na principu uzajamnosti i povezanosti. Prema zadnjem izvještaju Svjetskog Ekonomskog foruma, Bosna i Hercegovina se nalazi na 83. poziciji u rangui 140 zemalja prema konkurentnosti finansijskog sistema. Svi pokazatelji konkurentnosti finansijskog sistema upućuju da Bosna i Hercegovina još uvijek zaostaje za prosjekom EU 28 (grafikon ispod).

⁷ <https://tradingeconomics.com/country-list/current-account-to-gdp?continent=europe>

Grafikon 14: Ocjena pokazatelja finansijskog sistema⁸

Izvor: Global Competitiveness Report 2018, DEP kalkulacije

Među predstavljenim parametrima⁹ odstupanje Bosne i Hercegovine u odnosu na EU 28 evidentno je u pogledu finansiranja malih i srednjih preduzeća i dostupnosti rizičnog kapitala. Međutim, Bosna i Hercegovina je najbliža EU 28 kada je u pitanju pokazatelj nekvalitetnih kredita (grafikon iznad).

Nekvalitetni krediti činili su 10,0% ukupno plasiranih kredita fizičkim i pravnim licima, što je za 1,8 p.p. manje u odnosu na isti period u 2016. godini (tabela ispod).

Tabela 2: Klasifikacija kredita prema kvalitetu

Razdoblje	A	B	C	D	E	C-E (NPL)	Učešće u ukupnim nekvalitetnim kreditima
Ukupni krediti							
31.12.2016.	80,4%	7,8%	2,1%	3,4%	6,3%	11,8%	100,0%
31.12.2017.	83,1%	6,9%	1,7%	2,4%	5,9%	10,0%	100,0%

Izvor: entitetske agencije za bankarstvo

Ocjene Bosne i Hercegovine za posmatrane parametre finansijskog sistema vrlo su slične ocjenama zemalja regiona, što se može vidjeti na grafikonu *Ocjena pokazatelja finansijskog sistema*.

Ukupna vrijednost prometa i kapitalizacije u posljednje dvije godine na bh. berzama je u opadajućem trendu a najviše se trguje dužničkim vrijednosnim papirima. Tako se 75,5% ukupnog prometa odnosilo na trgovanje dužničkim vrijednosnim papirima a 24,5% prometa se odnosilo na trgovanje vlasničkim vrijednosnim papirima. Nedostatak na obje berze je manjak većeg broja zdravih kompanija čijim bi se vrijednosnim papirima trgovalo. Najveći dio prometa vlasničkim vrijednosnim papirima se odnosi na kompanije koje su u potpunosti ili djelimično u državnom vlasništvu. Značajan je podatak da je od 2010. godine na Bečkoj berzi listiran BATX indeks. Bosanski Traded Indeks (BATX) je kapitalizovano ponderirani cjenovni indeks, koji se sastoji od najlikvidnijih i najviše kapitaliziranih dionica šest bh. kompanija čime je povećana vidljivost kompanija prema međunarodnim investitorima.

⁸ Ocjene na grafikonu kreću se u rasponu 0-100, gdje 100 predstavlja optimalnu situaciju, Izvor: Svjetski ekonomski forum.

⁹ Podaci se odnose na 2018. godinu.

Ono što je bilo značajno za tržište kapitala u prethodnom periodu je ujedinjavanje regionalnih berzi u platformu SEE Link sa sjedištem u Skoplju, pod pokroviteljstvom Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD). Platformi su pristupile Atinska, Banjalučka, Beogradska, Bugarska, Makedonska, Ljubljanska, Sarajevska i Zagrebačka berza. Uspostava zajedničkog tržišta i jedinstvene internet platforme omogućava lakše praćenje kretanja vrijednosti listiranih kompanija na regionalnim berzama. U okviru toga kreirana su i dva indeksa SEELinX i SEELinXEWI (EQUAL-WEIGHTED INDEX). U sastav indeksa su ušli indeksi i to 5 iz Hrvatske, 4 iz Slovenije, 3 iz Bugarske i po 2 iz Makedonije, Srbije i Bosne i Hercegovine (SASE i BLSE).

Finansijski sistem zemlje čine platni sistem, finansijska tržišta, finansijske institucije, te institucije koje ih regulišu i nadziru. Da bi se ostvario sinergetski efekat svih faktora potrebno je osigurati i njihov ujednačen razvoj. Najveći dio finansijskog poslovanja u BiH se odvija putem banaka. To potvrđuje činjenica da je ukupna aktiva bankarskog sistema iznosila 84,6% BDP-a. Od ukupne aktive finansijskog sektora u 2017. godini 88% se odnosilo na bankarski sektor a 12% vrijednosti na ostale finansijske institucije.

Ukupni bankarski krediti na kraju dvanaestog mjeseca 2017. godine su dostigli 17,2 mlrd. KM i iznose 57% BDP, što je slično pokazateljima u Mađarskoj. Na osnovu posmatranog parametra BiH je nasličnija Mađarskoj (tabela ispod), Bugarska i Hrvatska imaju daleko veći udio kredita u BDP-u. Karakteristika bh. finansijskog tržišta je da se u bankama deponuju najveći viškovi finansijskih sredstava. Na kraju dvanaestog mjeseca depoziti su dostigli 19,67 mlrd. KM što iznosi 60,9% BDP-a. Depoziti stanovništva su činili 57,3%, depoziti nefinansijskih preduzeća 24%, depoziti opšte vlade 11,3% i ostali depoziti 7,4% od ukupnog iznosa. Ovo je pokazatelj nerazvijenosti ostalih finansijskih institucija, jer se viškovi sredstava najvećim dijelom čuvaju na računima banaka. Da bi se izbjegla pretjerana centralizacija finansijskog sistema potrebno je da bankarsko tržište napusti generalni princip univerzalne banke, te zasebnim osnivanjem specijaliziranih institucija omogući veće segmentiranje bh. tržišta (osnivanje specijalizovanih institucija kao što su investicijske banke, hipotekarne banke, sindikalne banke ili digitalne banke).

Tabela 3: Učešće ukupnih kredita u BDP-u

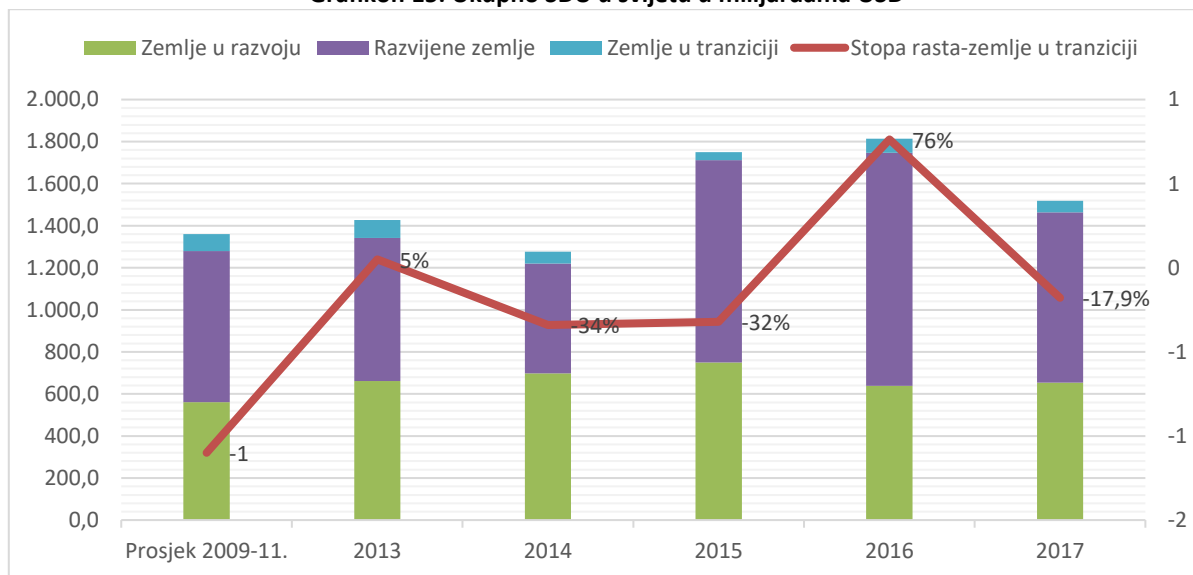
	Bosna i Hercegovina	Bugarska	Hrvatska	Mađarska	Rumunija
Ukupni krediti u % BDP	57	68,6	86,8	50,2	33,9

Izvor: BHAS, CBBH, EUROSTAT, ECB

Konkurentnost privlačenja stranih direktnih investicija

Posmatrajući globalno, prema podacima UNCTAD-a¹⁰ za 2017. godinu, ukupna strana ulaganja prema zemljama u tranziciji su zabilježila pad od 17,9% g/g, dok je prema razvijenim zemljama zabilježen pad od 27% g/g. Jedino su zemlje u razvoju zabilježile rast ulaganja od 2,4% g/g.

Grafikon 15: Ukupno SDU u svijetu u milijardama USD

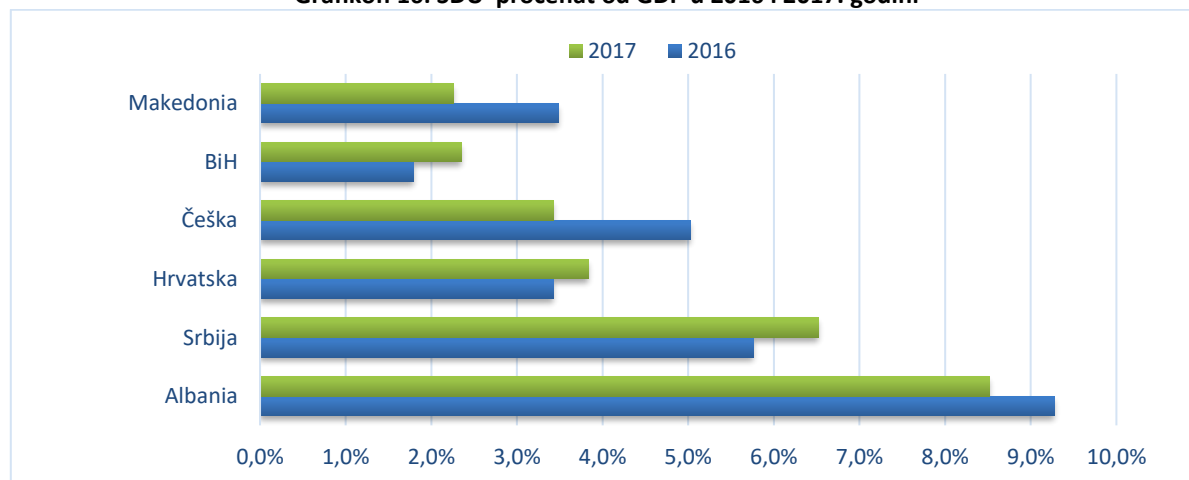

Izvor: Unctad, FDI/MNE database

U analizi konkurentnosti interesantno je napomenuti da su prema UNCTAD-u tokovi SDU prema Evropskim zemljama u 2017. godini zabilježili pad od 27% g/g što sigurno ima direktnog ali i indirektnog uticaja na BiH i zemlje iz njenog okruženja u smislu zaoštavanja konkurentskih odnosa.

BiH je uprkos uticaju ovog trenda zabilježila povećanje direktnih investicija u 2017. godini od 28,5% g/g¹¹. Ovo trenutno povećanje izgleda ohrabrujuće, ali ne mijenja značajnije ulogu SDU u ekonomskom razvoju BiH. Da bi SDU bila bitan pokretač privrednog razvoja potrebno je mnogo veće njeno učešće u BDP-u.

Grafikon 16: SDU procenat od GDP u 2016 i 2017. godini

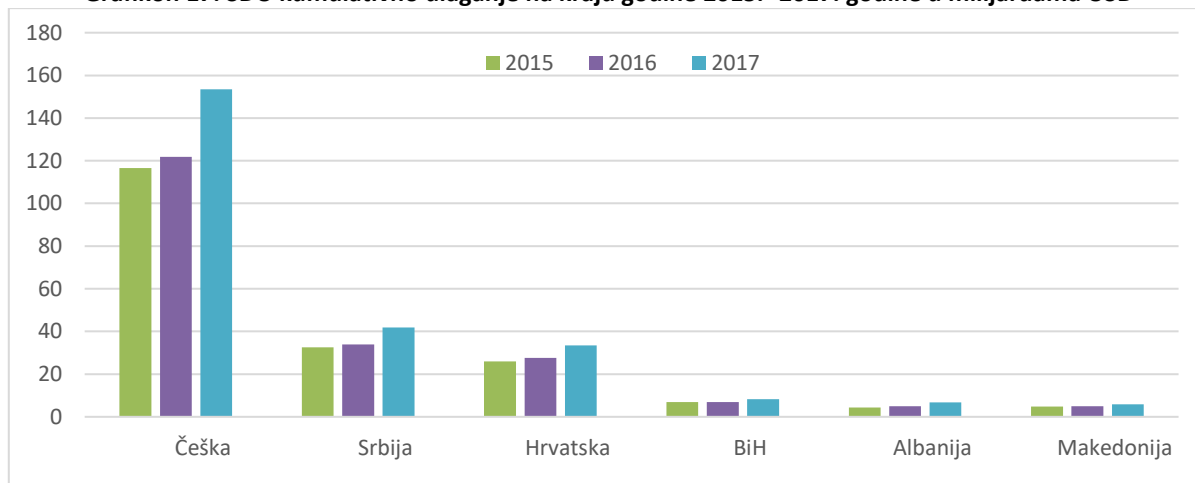
Izvor: Unctad statistics

¹⁰ Investment Trends Monitor No.28.

¹¹ Prema posljednjim dostupnim podacima CBBiH BOP&_Q2_2018.

Od zemalja u regionu, Albanija je zemlja sa najvećim učešćem SDU u BDP-u (preko 9%). Jasniju sliku o stvarnoj veličini i učešću u ekonomskom razvoju daje kumulativni podatak o SDU u zemljama prikazanim na grafikonu. Evidentno, Češka je po stranim ulaganjima daleko ispred ostalih pomenutih zemalja, dok od zemalja u regionu Srbija prednjači po ulaganju.

Grafikon 17: SDU kumulativno ulaganje na kraju godine 2015. -2017. godine u milijardama USD

Izvor: UNCTAD statistics

Poredeći pomenute zemlje i imajući u vidu sličnosti po istorijskom i ekonomskom nasljeđu primjećuje se da bi BiH trebala poboljšati karakteristike i uslove koji determinišu privlačnost za strane investitore.

Svakako jedan od najznačajnijih faktora pri odlučivanju gdje investirati je kreditni rejting. Kreditna sposobnost se određuje prema političkim i ekonomskim pokazateljima u jednoj zemlji i svodi se na ocjenu pokazatelja kao što su: politički rizik, dohodak i ekonomska struktura, fiskalna fleksibilnost, vanjske i potencijalne obaveze, monetarna fleksibilnost, eksterna likvidnost i obaveze na osnovu vanjskog duga. Nažalost BiH je u skupini zemalja koje su prema svojoj kreditnoj sposobnosti ocjenjene kao rizične za ulaganje¹². Agencija Moody's Investors Service je u februaru potvrdila Bosni i Hercegovini kreditni rejting „B3 sa stabilnim izgledima“ dok je 09.03.2018. god. agencija Standard & Poor's potvrdila Bosni i Hercegovini suvereni kreditni rejting „B sa stabilnim izgledima“. Od svih zemalja u regionu Slovenija ima nabolji kreditni rejting sa ocjenama od agencije S&P „A+ stabilni izgledi“ (15.06.2018.) i ocjenom od agencije Moody's „Baa1 stabilni izgledi“. U prvom polugodištu 2018. god. je i Hrvatskoj (23.03.2018.) unapređen kreditni rejting od strane S&P sa „BB“ na „BB+“.

Tabela 4: Kreditni rejting BiH i zemalja u okruženju na kraju prvog polugodišta 2018. god.

Zemlja	S&P	S&P	Moody's	Moody's
Slovenija	A+	stabilno	Baa1	stabilno
Rumunija	BBB-	stabilno	Baa3	stabilno
Bugarska	BBB-	pozitivno	Baa2	stabilno
Hrvatska	BB+	stabilno	Ba2	stabilno
Srbija	BB	stabilno	Ba3	stabilno
Crna Gora	B+	stabilno	B1	negativno
Albanija	B+	stabilno	B1	stabilno
BiH	B	stabilno	B3	stabilno

Izvor: CBBiH, S&P, Moody's

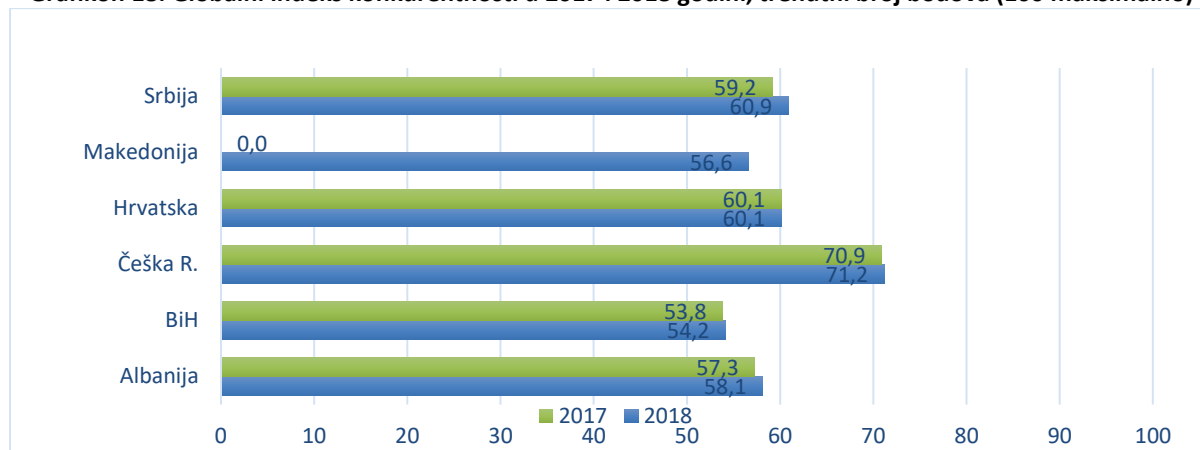
¹² Izvor CBBiH : „B“ i „B3“ špekulativna kreditna sposobnost, visok kreditni rizik.

Konkurentnost BiH ekonomije

Na uzroke slabe konkurentnosti u privlačenju SDU ukazuju izvještaji svjetskih organizacija koje su BiH rangirale među zadnjim po atraktivnosti za ulaganje u regionu. Tako je prema Global Competitiveness report za 2018. godinu BiH rangirana na 91. mjestu od 140 ocjenjenih zemalja. Od 12 oblasti u kojima se ocjenjuje efikasnost, BiH je najslabije ocjenjena u tržišnoj efikasnosti, efikasnosti tržišta rada i državnih institucija, dok je najbolje ocjenjena u području makroekonomske stabilnosti.

Grafikon 18: Globalni indeks konkurentnosti u 2017 i 2018 godini, trenutni broj bodova (100 maksimalno)

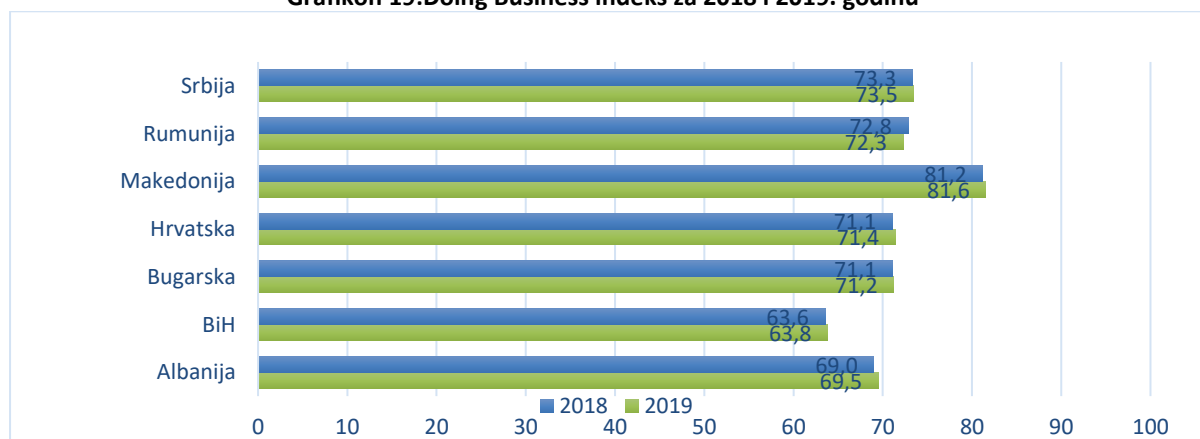

Izvor: World economic forum, Global competitiveness report

Izvještaj Svjetske banke „Doing Business 2019“ daje sličnu ocjenu za BiH. Poredeći kvalitetu poslovnog okruženja BiH i dalje zaostaje za drugim zemljama u regionu. U izvještaju je rangirana na 89. mjestu, dok je najbolje rangirana Makedonija (10), a slijede Srbija (48), Hrvatska (58) i Albanija (63). Kao pozitivnu reformu u BiH koja bi trebala da doprinese boljoj konkurentnosti u 2018. godini navodi se usvajanje zakona o tržištu rada¹³.

Od deset indikatora, koji su uključeni u Doing business izvještaj, BiH je najbolje plasirana u okviru prekogranične trgovine (37. mjesto) i u oblasti rješavanja nesolventnosti (37. mjesto) i dobijanju kredita (60. mjesto). Od svih indikatora najslabije je rangirana u oblasti pokretanja poslovanja (183. mjesto) i u oblasti dobijanja građevinskih dozvola (167. mjesto).

Grafikon 19: Doing Business indeks za 2018 i 2019. godinu¹⁴

Izvor: World Bank, Doing Business database

Jedan od uzroka koji koči značajniji priliv SDU može se naći u izvještaju EBRD-a (Transition report).

¹³ Zakon koji smanjuje premije za plate za prekovremeni rad, nedeljni odmor, noćni rad i minimalne zarade.

¹⁴ Najbolje rangirana zemlja je ocjenjena sa 100 (DTS distance to frontier).

EBRD¹⁵ navodi da je u BiH došlo do zastoja u provođenju programa ekonomskih reformi koji bi privukli značajnija SDU. Ekonomske reforme su usporene zbog političke nesigurnosti a odložena je najnovija revizija programa MMF-a. Privatizacija je zaustavljena, uprkos postojećim planovima. Kao pozitivne pomake navodi se da je BiH dostavila odgovore na upitnik EK što joj otvara vrata da dobije kandidatski status. Prema zadnjoj dostupnoj analizi Heritage foundation-Indeks ekonomskih sloboda, BiH je rangirana na 108. od 180 zemalja. Gledajući po svjetskim mjerilima BiH je rangirana nešto više od prosjeka i nalazi se u „umjereno slobodnoj“ kategoriji. Glavna konstatacija su slaba zaštita imovinskih prava, raširena korupcija pri registraciji i počinjanju poslovanja¹⁶.

Direktna strana ulaganja se u mnogim zemljama u tranziciji koriste kao značajan pokretač privrednog rasta u zemlji. BiH je prema navedenim pokazateljima rangirana ispod drugih zemalja u regionu prema gotovo svim pokazateljima. Ohrabrujuće djeluje povećanje SDU u 2017. godini u odnosu na prošlu 2016. godinu kao i to da BiH nije više na na tkz. „sivoj listi“ FAFT-a¹⁷ (Međudržavno tijelo za borbu protiv pranja novca) i MONEWAL-a¹⁸, ali je nažalost i dalje u opasnosti od uvođenja sankcija od strane energetske zajednice¹⁹ odnosno Evropske komisije. Uvođenje sankcija od strane Energetske zajednice značajno bi smanjilo atraktivnost BiH za ulaganje u oblasti energetike²⁰ a time značajno smanjilo i priliv SDU.

Konkurentnost tržišta rada, obrazovanje i kvalitet radne snage

Obrazovanje – kvalitet radne snage

Ljudski resursi su bitan faktor konkurentnosti i ekonomskog razvoja. Temelj radnoj snazi daje obrazovanje. Obrazovana radna snaga lakše prihvata savremenu tehnologiju te brže razvija vlastitu, što zemlji pomaže u njenom napretku i prelasku sa jednostavne proizvodnje na proizvodnju veće složenosti. Za razvoj inovativnosti kao glavnog pokretača ekonomskih tokova neophodno je stalno obrazovanje zaposlenih. Zaposleni moraju stvarati, analizirati i transformisati informacije, uspješno komunicirati, te organizovati i koordinirati aktivnosti. Za sve to neophodno je imati radnu snagu sposobnu da prenese znanje, stvori nova znanja i aplicira ih.

Bosna i Hercegovina prema novoj metodologiji Svjetskog ekonomskog foruma (Global Competitiveness Report 2018) zauzima 87. mjesto u rangi 140 zemalja po ocjeni vještina radne snage, te kvantitetu i kvalitetu obrazovanja (tabela ispod)²¹. Ono što zabrinjava jeste činjenica da je Bosna i Hercegovina pogoršala poziciju u odnosu na 2017. godinu kada je bila na 83. poziciji.

---

¹⁵ <http://www.ebrd.com/countries>

¹⁶ <https://www.heritage.org/index/country/bosniaherzegovina>

¹⁷ <http://www.fatf-gafi.org/countries/a-c/afghanistan/documents/fatf-compliance-june-2017.html#bosnia-and-herzegovina>

¹⁸ http://www.vijeceministara.gov.ba/saopstenja/saopstenja_predsjedavajuceg/default.aspx?id=27646&langTag=hr-HR

¹⁹ <http://www.derk.ba/ba/legislative/energetska-zajednica>

²⁰ <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2018/011/212.html>

²¹ Stub 6 – Opšti nivo vještina radne snage, kvantiteta i kvaliteta obrazovanja. Iako se koncept kvaliteta obrazovanja konstantno razvija, važni faktori kvaliteta danas uključuju: razvoj digitalne pismenosti, interpersonalne vještine i sposobnost da razmišljaju kritički i kreativno. Izvor: Global Competitiveness Report 2018.

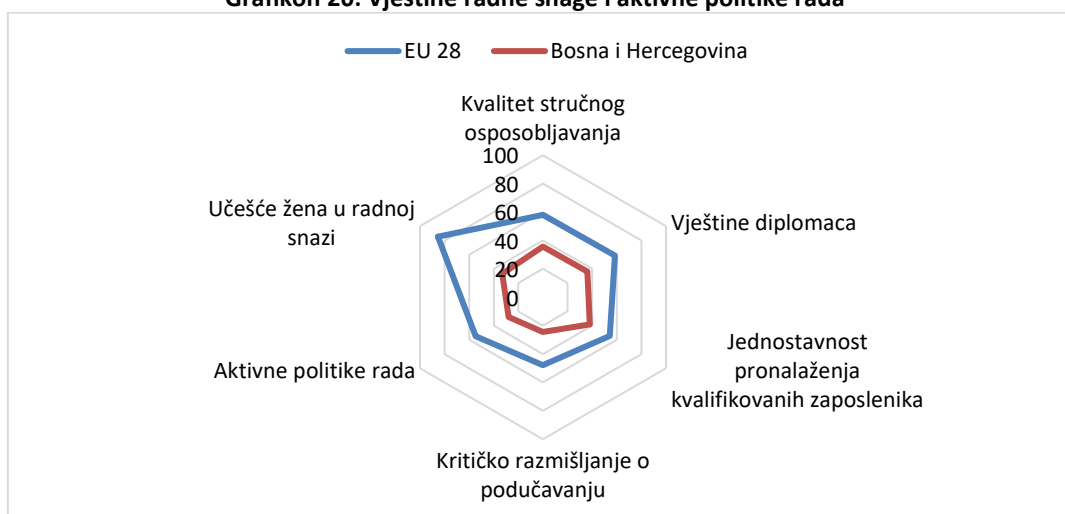
Tabela 5: Vještina radne snage, kvantitet i kvalitet obrazovanja

Zemlja	Rang (1-140)
Finska	1
Češka	25
EU 28	28
Slovenija	29
Mađarska	49
Crna Gora	52
Srbija	56
Bugarska	60
Hrvatska	65
Makedonija	81
Bosna i Hercegovina	87

Izvor: Global Competitiveness Report 2018

Indikator konkurentnosti u kojem Bosna i Hercegovina ostvaruje najlošiji rezultat (133. pozicija)²² odnosi se na ocjenu vještina koje posjeduju diplomanti koje su potrebne kompanijama (grafikon ispod). Ništa bolju poziciju (130.) Bosna i Hercegovina nema ni kada je u pitanju ocjenjivanje stila nastave, gdje se visoko rangira stil nastave koji potiče kreativno i kritičko individualno razmišljanje.

Grafikon 20: Vještine radne snage i aktivne politike rada²³

Izvor: Global Competitiveness Report 2018, DEP kalkulacije

Važni faktori konkurentnosti radne snage su obrazovna struktura i kompatibilnost ponude i potražnje za radnom snagom u pogledu znanja, stručnosti i sposobnosti. Osnovni uslov za bolju poziciju Bosne i Hercegovine kada je u pitanju kvalitet radne snage jeste promjena u kvalitetu obrazovanja koja će doprinjeti stvaranju kritične mase adekvatno obrazovanih stručnjaka.

U Nemačkoj, Austriji i Švajcarskoj se koncept dualnog obrazovanja²⁴ pokazao kao veoma efikasan za brži prelazak mladih iz obrazovnog sistema u svijet rada i daju mu se zasluge za nisku stopu

²² Izvor: Global Competitiveness Report 2018.

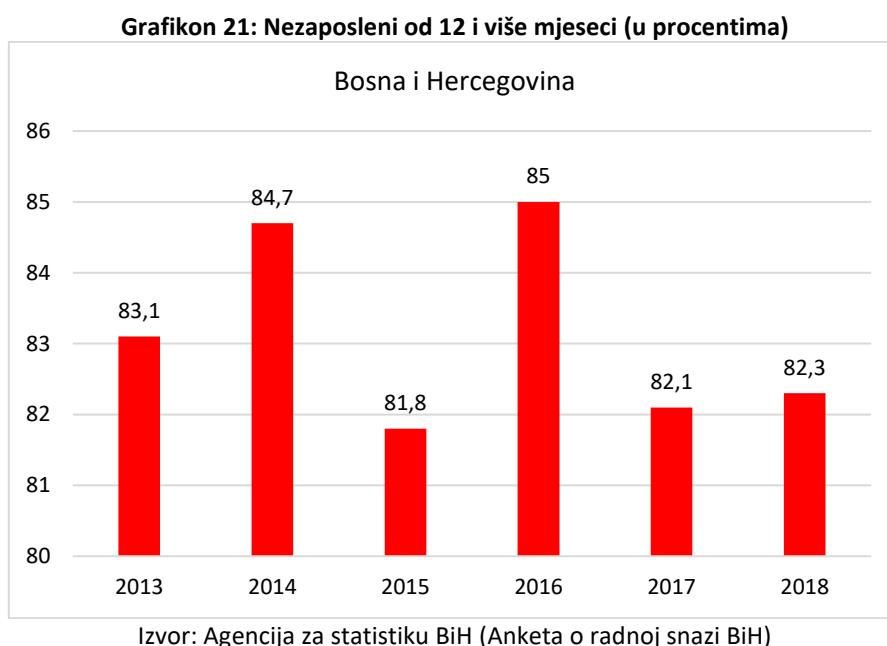
²³ Ocjene na grafikonu su od 0-100, gdje 100 predstavlja optimalnu situaciju.

²⁴ Dualno obrazovanje predstavlja dio sistema srednjeg obrazovanja i vaspitanja, u kojem se kroz teoriju i vježbe u školi, i učenje kroz rad kod odgovarajućeg poslodavca, stiču i izgrađuju znanja, vještine, sposobnosti i stavovi u skladu sa standardom kvalifikacije i planom i programom nastave.

nezaposlenosti mladih u ovim zemljama. U Bosni i Hercegovini postoji projekat „Stručno obrazovanje u Bosni i Hercegovini“ koje po nalogu Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj Njemačke implementira GIZ (Društvo za međunarodnu saradnju) a djeluje u smjeru stvaranja uslova kojima bi se unaprijedilo srednje stručno obrazovanje, te podigao kvalitet srednjeg stručnog obrazovanja i uspostavila kvalitetnija veza obrazovanja s tržištem rada.

Na većini rang lista svjetskih univerziteta nema univerziteta iz Bosne i Hercegovine u rangu od njih 1000 osim jednog²⁵.

Pokazatelj konkurentnosti radne snage jeste i dužina čekanja na zaposlenje. U Bosni i Hercegovini 82,3%²⁶ nezaposlenih osoba čeka na zaposlenje duže od 12 mjeseci. Ono što je zabrinjavajuće jeste da se taj postotak nije značajnije mijenjao od 2013. godine (grafikon ispod).

Prema raspoloživim podacima Bosna i Hercegovina zauzima najlošiju poziciju (pored Makedonije) u poređenju sa zemljama okruženja. Najbolje rangirane zemlje obuhvaćene analizom su Velika Britanija i Švedska (tabela ispod). Navedeni pokazatelji ukazuju na nepodudarnost ponude i tražnje radne snage a to potvrđuje i izvještaj Svjetskog ekonomskog foruma koji Bosnu i Hercegovinu u ocjeni tržišta rada rangira na 112. poziciju.

Kao posljedicu imamo nisku stopu zaposlenosti odnosno visoku stopu nezaposlenosti u poređenju sa prosjekom EU.

Na osnovu svega gore prezentiranog Bosna i Hercegovina mora napraviti snažan iskorak kada su u pitanju strukturne reforme u oblasti obrazovanja.

---

²⁵ Posmatrane rang liste su: Shanghai Ranking, Leiden Ranking, Webometrics te Quacquarelli Symonds na kojoj se Sarajevo School of Science and Technology nalazi u rangu 571-580 fakulteta u svijetu.

²⁶ Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Anketa o radnoj snazi 2018.

Tabela 6: Nezaposlena lica koja čekaju na zaposlenje duže od 12 mjeseci²⁷ (kao % od ukupne nezaposlenosti)

Zemlja	2017
Velika Britanija	14,3
Švedska	19,5
EU 28	39,3
Srbija	52,0
Slovenija	57,6
Češka	58,5
Grčka	69,7
Makedonija	71,4
Bosna i Hercegovina	82,1

Izvor: EUROSTAT, Anketa o radnoj snazi BiH

Produktivnost rada

Produktivnost rada, zajedno sa ostalim ekonomskim pokazateljima, bitna je karika u analizi konkurentske pozicije svake zemlje. U dugom roku niska produktivnost rada može da uspori ekonomski rast, stoga je nužno sagledati uzroke ovakve produktivnosti te na osnovu toga preduzimati određene mjere.

Prema definiciji eurostata produktivnost²⁸ rada, kao indikator, se može mjeriti bruto domaćim proizvodom (BDP), izraženim u smislu standarda kupovne moći (PPS) u odnosu na broj zaposlenih lica ili broj radnih sati. U oba slučaja se iskazuje kao indeks. Agencija za statistiku BiH ne objavljuje podatak o produktivnosti rada u BiH. Zbog toga se produktivnot rada u ovoj analizi posmatra na osnovu raspoloživih podataka kao odnos bruto društvenog proizvoda i ukupnog broja zaposlenih lica u BiH.

Nivo bruto društvenog proizvoda/zaposlenom u BiH u 2017. godini u nominalnom iznosu nešto je veći u poređenju sa 2016. godinom. Broj zaposlenih lica u posmatranoj godini je povećan ali je istovremeno i BDP uvećan što je rezultiralo rastom produktivnosti. Međutim, primjećuje se da je dostignuti nivo BDP/zaposlenom još uvijek izrazito nizak (grafikon ispod). Usporedni podaci sa zemljama članicama Evropske unije ukazuju da je BiH dostigla tek 1/3 EU prosjeka u pogledu BDP/zaposlenom i da u odnosu na prethodnu godinu nije bilo značajnih pomaka u ovom pogledu. Evidentno je da je nivo produktivnosti u BiH u rangu zemalja EU koje imaju najniži nivo BDP/zaposlenom (Rumunija, Bugarska i Mađarska). Pored toga, uzmu li se u obzir realne stope rasta produktivnosti u 2017. godini primjetno je da je među posmatranim zemljama na grafikonu Hrvatska ostvarila realni rast produktivnosti (0,7%), dok su ostale zemlje imale nešto bržu stopu rasta u poređenju sa EU 28.²⁹ Prosječan realni rast produktivnosti rada EU 28 u posmatranoj godini bio je 0,8%. Realna stopa rasta BDP/zaposlenom u BiH u 2017. godini kretala se 0,3%.³⁰

²⁷ Podatak se odnosi na nezaposlene životne dobi od 15 godina i više.

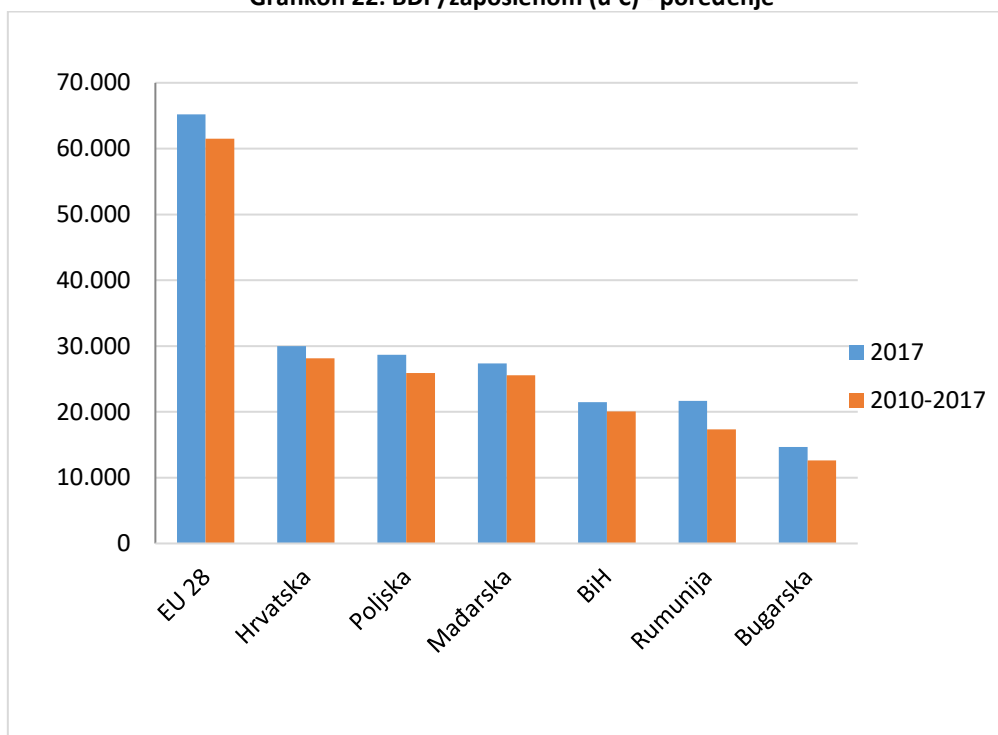
²⁸ Eurostat: Glossary:Labour productivity. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Labour_productivity.

²⁹ Realni rast produktivnosti rada u 2017. godini u Bugarskoj bio je 2%, Rumuniji 4,3%, Mađarskoj 2,1%, Poljskoj 3,4%. Izvor: Eurostat, real labour productivity.

³⁰ Za EU 28 podaci su preuzeti sa Eurostata, dok su za BiH uzeti realni rast BDP i indeks rasta broja zaposlenih lica.

Posmatrajući odnos BDP/zaposlenom u periodu 2010-2017. godine primjećuje se da je nivo produktivnosti u BiH bliži najlošije rangiranim zemljama Evropske unije (grafikon ispod) što ukazuje da BiH još uvijek nije ostvarila veliki napredak u ovom segmentu konkurentnosti.

Grafikon 22: BDP/zaposlenom (u €) - poređenje

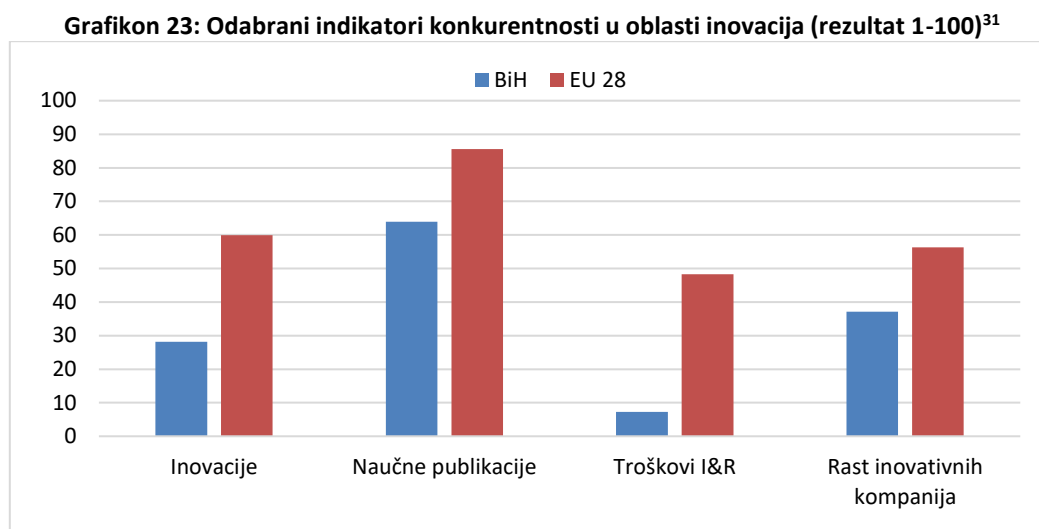

Izvor: EUROSTAT, BHAS, DEP kalkulacije

Produktivnost rada naročito je bitno posmatrati u prerađivačkoj industriji, vodećoj industrijskoj djelatnosti (pored trgovine) kada je u pitanju stvaranje bruto dodate vrijednosti (BDV), i koja zapošljava najveći broj lica u BiH. Stavljajući u odnos BDV i broj zaposlenih lica u prerađivačkoj industriji primjetno je da BiH dostiže tek 1/5 prosjeka EU u pogledu produktivnosti. Ovaj podatak ujedno govori da jedan zaposleni u BiH znatno manje proizvede BDV u prerađivačkoj industriji u odnosu na prosječnog radnika EU u istoj djelatnosti. Među zemljama EU lošiji rezultat od BiH ima Bugarska (18% EU prosjeka).

U kontekstu konkurentnosti ekonomije produktivnost rada treba posmatrati zajedno sa platama (troškovima rada). Iako Agencija za statistiku BiH ne proizvodi godišnje podatke o jediničnim troškovima rada, prema izvještaju Svjetskog ekonomskog foruma (WEF) u 2018. godini povezanost produktivnosti zaposlenih i plata u BiH je izrazito nezadovoljavajuća. BiH se nalazi na 129. mjestu među 140 zemalja svijeta.

Iako se čine određeni pomaci u prilagođavanju obrazovnog sistema odnosno radne snage savremenom tržištu rada to je još uvijek nedovoljno za značajnije povećanje produktivnosti rada (pogledati poglavlje obrazovanje). Na taj način vještine radne snage u BiH su daleko od potrebnih na šta ukazuje WEF izvještaj o konkurentnosti koji BiH pozicionira na 132. mjesto od 140 posmatranih zemalja. Pored toga, prema istom izvještaju BiH nije napravila velike korake ni po pitanju inovacija (grafikon ispod), a među zemljama Evropske Unije najlošiji rezultat ima Hrvatska.

Izvor: Global Competitiveness Report 2018, DEP kalkulacije

Predstavljeni rezultati ukazuju da BiH, u svrhu postizanja bolje konkurentne pozicije i veće produktivnosti rada u svakom sektoru, mora uzeti u obzir sve uzroke niske produktivnosti odnosno nivo ulaganja u ljudski kapital, tehnologiju i inovacije. Nakon toga potrebno je pažljivo birati i uskladiti strukturne reforme koje bi u dužem vremenskom periodu rezultirale boljom konkurentskom pozicijom i potpomogle dugoročan ekonomski razvoj BiH.

Fiskalno opterećenje privatnog sektora

Prema Svjetskom ekonomskom forumu (WEF), odnosno Izvještaju o globalnoj konkurentnosti Bosna i Hercegovina, je u pogledu konkurentnosti napredovala. Iako je bilo nekih poboljšanja u domenu javnih finansija, sigurno je da fiskalna politika nije dala svoj doprinos navedenom napretku. Poznato je da je dobra fiskalna politika jedan od faktora koji pomaže ekonomski rast u srednjem, odnosno dužem roku. Takođe, određenim mjerama doprinosi i jačanju konkurentnosti i zaposlenosti. Kao ključne prepreke za rast i konkurentnost iz domena javnih finansija, i nadležne institucije u BiH, kao i različite međunarodne institucije koje se bave konkurentnošću navode probleme koji su i ranije spominjani u ovom i sličnim izvještajima. A to su: velika fiskalna opterećenja na rad (posebno visoki socijalni doprinosi), veliki broj neporeskih davanja, problemi sa finansiranjem pojedinih sektora (npr. zdravstvo, koji stvara novi dug, na već akumulirani dug iz ranijih perioda). Posljednjih godina u BiH, na svim nivoima vlasti, se sprovodi fiskalna konsolidacija, koja je doprinijela održivosti javnih finansija. A ogleda se u usporavanju rasta nivoa javnog duga, kao i ostvarenom budžetskom suficitu posljednje tri godine. Prema preliminarnim podacima CBBiH za devet mjeseci 2018. godine, javni dug je smanjen za 0,3% u poređenju sa istim periodom prethodne godine³². Konsolidovani podaci za opštu vladu BiH, za 2017. godinu pokazuju da je ostvaren budžetski suficit od 2,5% BDP-a, a podaci za prvo polugodište 2018. godine, koji se odnose na konsolidovanu centralnu vladu BiH, takođe ukazuju na budžetski suficit od 5,2% procijenjenog BDP-a. Nastavak sprovođenja mjera fiskalne konsolidacije i odgovornije javne potrošnje, radi postizanja i očuvanja makroekonomske stabilnosti i fiskalne održivosti rezultat je dao u pogledu duga i deficita, ali ne i u promjeni strukture rashoda. Najveći dio rashoda konsolidovane opšte vlade BiH (ali i pojedinačnih nivoa vlasti) se i dalje odnosi na plate i naknade zaposlenih, izdatke za robu i usluge, kao i doznake na ime socijalne zaštite (socijalni transferi).

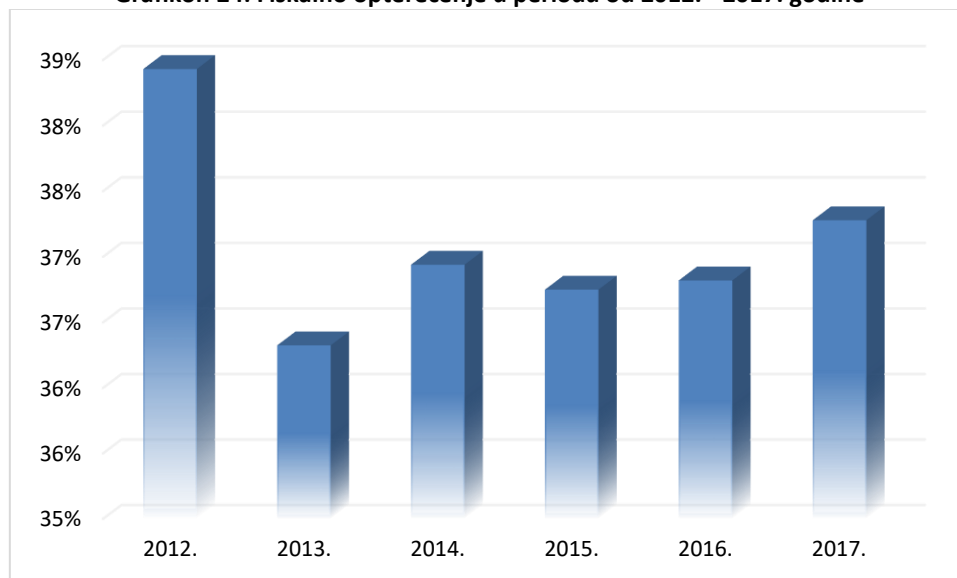
³¹ Rezultat se može kretati od 1-100, pri čemu je 100 predstavlja optimalnu (najbolju) situaciju. Indeks na učnih publikacija mjeri broj publikacija i njihovih citiranja. Troškovi I&R su izmjereni u procentima BDP-a. Rast inovativnih kompanija podrazumijeva u kojem obimu i kojom brzinom rastu kompanije sa inovativnim idejama.

³² http://statistics.cbbh.ba/Panorama/novaview/SimpleLogin_sr.html.aspx

Prema posljednjem izvještaju Svjetske banke (Doing Business) za 2018. godinu prema lakoći plaćanja poreza BiH je rangirana na 137 mjestu (od 190 ekonomija). U poređenju sa prethodnim izvještajem, u vezi sa lakoćom plaćanja poreza, BiH je nazadovala za četiri mjesta. Dodjeljeni rang od strane Svjetske banke u poređenju sa ekonomijama iz okruženja i regionalnim prosjekom pruža korisne informacije u procjeni poreskog opterećenja u Bosni i Hercegovini. Ovo takođe ukazuje i na to činjenicu da je sistem plaćanja i povrata poreza u BiH administrativno komplikovan. A to znači da u prosjeku, preduzeća izvrše 33 plaćanja poreza tokom godine, potroše 411 sati na podnošenje naloga za plaćanje, pripremu i plaćanje poreza, a plate porez na teret poslodavca u iznosu od 23,7% od ostvarene dobiti. Ovo ukazuje da smo daleko iza zemalja iz okruženja, koje su ubrzale i olakšale plaćanje poreza i pojednostavile proceduru plaćanja kroz uvođenje elektronskog plaćanja. Ovo je takođe otežavajuća okolnost za privlačenje novih investicija i novih investitora, čije bi djelovanje na području BiH značajno doprinijelo porastu zaposlenosti, kao i rastu ekonomske aktivnosti. Jedan korak ka poboljšanju poslovanja ostvarile su UIO BiH koja je sa početkom 2018. godine, uvela elektronsko podnošenje PDV i akciznih prijava za poreske obveznike. A takođe, i poreske uprave su radile na unapređenju svojih sistema (e-prijava obaveza).

Visina poreskog opterećenja neke zemlje u poređenju sa drugim zemljama od velikog je značaja kako za fiskalnu politiku zemlje, tako i za poreske obveznike i investitore. Ako se posmatraju samo poreske stope pojedinačno, onda se uočava da je u BiH relativno nisko poresko opterećenje. Ali ako se posmatraju ukupni porezi, BiH ima sličnu visinu poreznog opterećenja mjerenu odnosom ukupnih poreza i BDP-a sa upoređenim zemljama. Indikator odnosa između ukupnih poreza i BDP-a daje bolju sliku o fiskalnom opterećenju u privredi i odgovara ukupnom fiskalnom opterećenju zemlje. Kako se kretalo fiskalno opterećenje BiH, po godinama, može se vidjeti iz grafikona ispod.

Grafikon 24: Fiskalno opterećenje u periodu od 2012. - 2017. godine

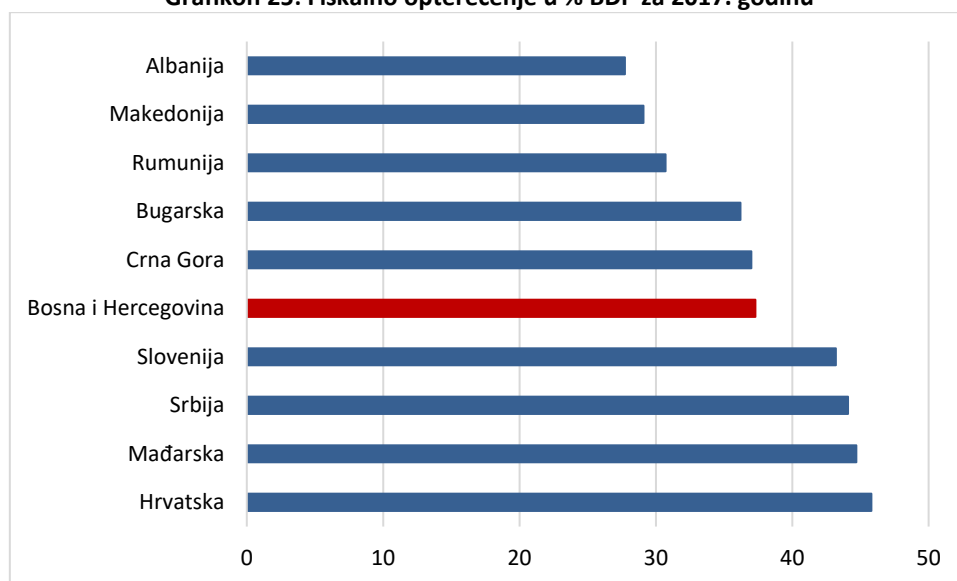

Izvor: DEP, CB BiH, UIO BiH, BHAS, entitetske poreske uprave

Nivo fiskalnog opterećenja BiH, je tokom 2017. godine porastao u odnosu na 2016. godinu. Iako su na nivou RS tokom tekuće godine sprovedene neke mjere koje vode rasterećenju privrede, a odnose se na oblast direktnih poreza, ove mjere posmatrane na BiH nivou, vjerovatno neće dati neki rezultat. Na osnovu raspoloživih podataka o direktnim i indirektnim porezima i doprinosima, za deset (jedanaest) mjeseci 2018. godine, koji čine nešto manje od 90% ukupnih javnih prihoda, može se zaključiti da će fiskalno opterećenje BiH u najboljem slučaju ostati na nivou prethodne godine. Međutim, posmatrani podaci ukazuju na rast istog, mada ne više od 1 procentnog poena. Kada se BiH uporedi sa drugim zemljama, vidi se da je u odnosu na njih umjereno fiskalno opterećena (grafikon ispod). Odnosno, BiH se nalazi za 0,3 procentna poena ispod posmatrane grupe zemalja.

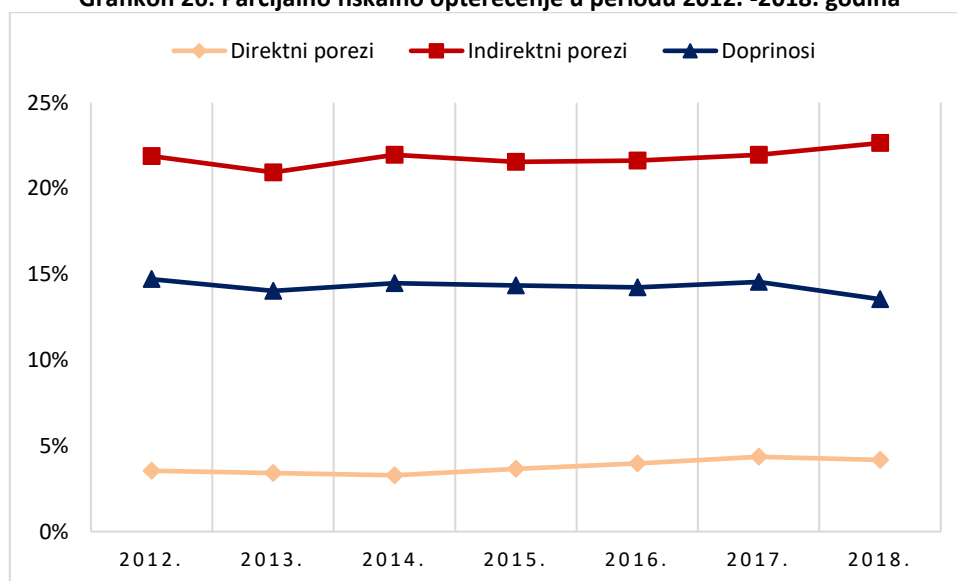
Grafikon 25: Fiskalno opterećenje u % BDP za 2017. godinu

Izvor: Eurostat, ministarstva finansija prikazanih zemalja

Ako se posmatra fiskalno opterećenje prema vrstama poreza, BiH je najviše opterećena indirektnim porezima (22,6%) za deset mjeseci 2018. godine, a na kraju 2017. godine je ono bilo 22,0%. Dalje, slijede doprinosi sa 13,5% za jedanaest mjeseci 2018. godine. U poređenju sa krajem prethodne godine, ova vrsta opterećenja bilježi smanjenje za oko 1 procentni poen. Najniže je opterećenje direktnim porezima čiji je udio u BDP-u za jedanaest mjeseci tekuće godine iznosio 4,2%.

Grafikon 26: Parcijalno fiskalno opterećenje u periodu 2012. -2018. godina

Izvor: DEP, BHAS, UIO BiH, entitetske poreske uprave

Ranije spomenute mjere koje je RS preduzela u cilju rasterećenja poslodavaca, se odnose na Zakon o doprinosima kojim je omogućeno proširenje poreske osnovice³³ i na Zakon o porezu na dohodak³⁴ kojim je povećan neoporezivi dio dohotka sa 200 KM na 500 KM. Ova mjera je sprovedena u cilju rasterećenja privrednih subjekata po osnovu oporezivanja rada čime bi oni usmjerili značajna novčana sredstva za nove investicije i nova zapošljavanja, a takođe bi dovelo i do smanjenja troškova poslovanja, čime bi privredni subjekti postali konkurentniji. Novim zakonom o doprinosima u RS zbirna

³³ Zakon o doprinosima („Službeni glasnik RS, br. 114/17).

³⁴ Zakon o porezu na dohodak („Službeni glasnik RS, br. 66/18).

stopa doprinosa je ostala ista (33%), jedino je izvršeno smanjenje stope doprinosa za osiguranje od nezaposlenosti uz istovremeno povećanje stope za obaveznu dječiju zaštitu u istom iznosu radi finansiranje dodatnog prava iz oblasti dječije zaštite na materinski dodatak za sve nezaposlene majke. U drugoj polovini 2018. godine, predstavnici Unije udruženja poslodavaca RS i Vlade RS su izradili Nacrt smjernica za razvoj privrede. Mjere su podjeljene u opšte mjere koje se odnose na sve privredne sektore i konkretne sektorske mjere. Prva opšta mjera se tiče oblasti fiskalne politike i govori o smanjenju oporezivanja rada po cijenu povećanja plata a time povećanje zaposlenosti. Takođe iz domena fiskalne politike su i mjere: podsticaji za novootvorena radna mjesta, podsticaji za uvođenje nove tehnologije (kroz poreske olakšice ili druge vidove podsticaja), podsticaji za reinvestiranje (zakonom o porezu na dobit osloboditi oporezivanje reinvestirane dobiti), izvršiti reformu inspekcija svih nivoa vlasti, radi smanjenja sive ekonomije i olakšanja poslovanja privrede³⁵. I FBiH je u cilju rasterećenja privrede, napravila par koraka. Tako je Vlada FBiH u junu mjesecu utvrdila prijedlog Zakona o doprinosima i prijedlog Zakona o porezu na dohodak. Navedeni Zakon o doprinosima bi u potpunosti ukinuo doprinose na teret poslodavca, čime bi se zbirna stopa doprinosa smanjila 41,5% na 33,5%. Takođe, bi doveo do proširenja osnovice za doprinos. Zakon o porezu na dohodak bi uveo diferencirane poreske stope³⁶. Međutim, navedeni prijedlozi nisu upućeni u dalju proceduru usvajanja.

Stopa poreza na dobit u BiH iznosi 10% i nalazi se nešto iznad prosjeka zemalja u regionu. Jedino Mađarska i Crna Gora imaju niže stope poreza na dobit (9%). Po ovom osnovu rasterećenje pravnog lica jeste jedino korištenje poreskih olakšica. Međutim, s obzirom, na strukturu privrednih subjekata u BiH, moglo bi se reći da vjerovatno mali broj koristi iste³⁷. Prema saopštenju o godišnjim strukturno poslovnim statistikama BHAS-a za 2017. godinu, od ukupnog broja preduzeća i preduzetnika obuhvaćenih ovim rezultatima najveći broj preduzeća i preduzetnika je iz područja usluge i iznosi 46,0%, zatim iz područja trgovina 33,4%, iz industrijskih djelatnosti 15,3% i građevinarstva (5,3%). Posmatrano po veličini preduzeća i preduzetnika, kod industrijskih djelatnosti evidentirano je najveće učešće preko 50% u (srednja i velika preduzeća) dok u trgovini, građevinarstvu i uslugama najveće učešće imaju mala preduzeća. Stope poreza na dohodak nisu mijenjane. Stopa PDV-a, takođe je ostala ista, i ako se uporedi sa zemljama iz regiona, uočava se da BiH i dalje ima najnižu stopu PDV-a. U području indirektnih poreza, od 2018. godine, na snazi je novi zakon o akcizama. Izmjenama navedenog zakona, a u cilju osiguravanja dodatnih sredstava za izgradnju autoputeva i izgradnju i rekonstrukciju drugih puteva, došlo je povećanja putarine kao namjenskog prihoda za autoputeve i druge puteve u BiH sa 0,10 KM/l na 0,25 KM/l, a takođe je došlo i do uvođenja novog akciznog proizvoda - biogoriva i biotečnosti.

Pored ranije navedenih poreskih opterećenja rada i plaćanje PDV-a, za BiH ekonomiju i njene učesnike, problem predstavljaju i neporezni prihodi. Zbog uređenja države takvog kakvog jeste, postoji veliki broj neporeskih prihoda koji privredni subjekti plaćaju različitim nivoima vlasti. A to različiti vidovi taksi, naknada, članarina koji su obavezni. Sa početkom tekuće godine, Vlada RS je utvrdila početni Registar poreskih i neporeskih davanja. Utvrđivanje registra omogućuje analizu svakog pojedinačnog davanja. Nakog čega će se pristupiti smanjenju ili ukidanju pojedinih davanja, što bi konačno dovelo, do rasterećanja po ovom osnovu.

Još jedan ograničavajući faktor koji utiče na poboljšanje konkurentnosti, a odnosi se na oblast javnih finansija jesu javni rashodi. Zbog složenog BiH uređenja i velikog broja korisnika budžeta (Institucije BiH, entitetske vlade i vlada BD, kantoni, opštine i gradovi), fondovi socijalnog osiguranja svih nivoa vlasti i vanbudžetski fondovi, entitetske JP Autoceste i JP Ceste svih nivoa vlasti). Udio javnih rashoda u BiH je, sa tog stanovišta, još uvijek visok, iako vlade i dalje sprovode mjere koji vode ograničavanju vladine potrošnje. Na početku je spomenuto da mjere fiskalne konsolidacije daju rezultate u pogledu

---

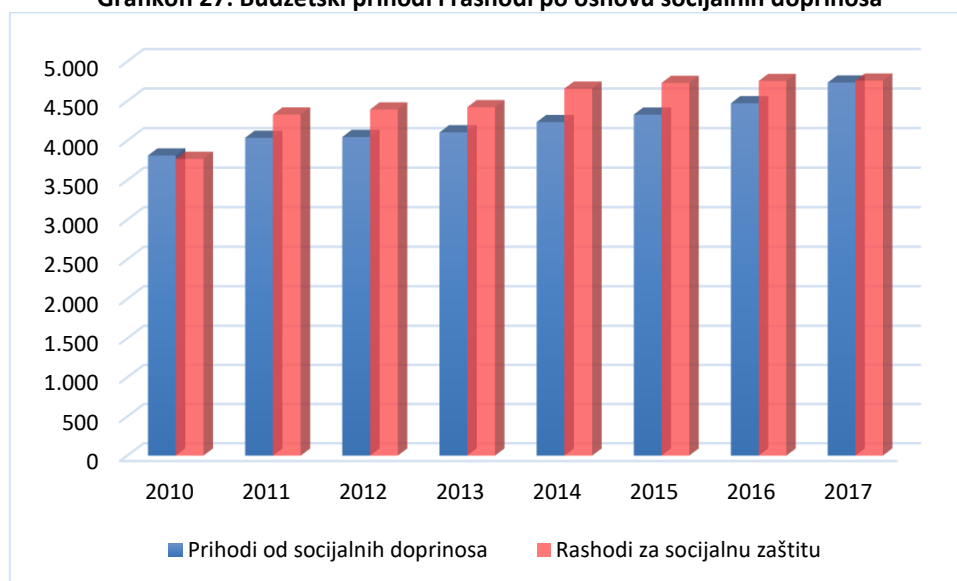
³⁵ <http://komorars.ba/wp-content/uploads/2018/10/Sa%C5%BEetak-smjernice-26-final-3.pdf>

³⁶ http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/sjednica_v2.php?sjed_id=722&col=sjed_saopcenje

³⁷ http://www.bhas.ba/saopstenja/2018/SBS_00_2017_Y1_0_BS.pdf

smanjenja nivoa javnog duga i stabilizovanja budžetskog deficita. Međutim, problem pored već spomenutog uređenja države predstavlja i struktura javnih rashoda. Ukupni javni rashodi, su tokom 2017. godine dostigli iznos od oko 12,7 milijardi KM, što je za svega 2,2% g/g. U isto vrijeme, udio javnih rashoda u BDP-u se smanjio i na kraju posmatrane godine je iznosio 39,2%, što je u skladu s sprovođenjem navedenih mjera čiji cilj je smanjiti vladinu potrošnju ispod 40% BDP-a. U strukturi konsolidovanih javnih rashoda, ako se posmatra 2017. godina, najveći udio imaju izdaci za socijalnu zaštitu (40%). Takođe, veliki udio imaju i izdaci za plate i naknade zaposlenim (28%) i izdaci za materijal i usluge (19%). Sve navedene kategorije u poređenju sa 2016. godinom su ostale skoro na istom nivou ili su smanjenje neznatno. Kod izdataka za socijalne transfere postoji problem u finansiranju. Finansiranje ide kroz budžet, s tim što postoji dio koji se finansira iz doprinosa. ali, i u pogledu doprinosa BiH nije u povoljnom položaju, jer su prihodi po osnovu doprinosa nešto niži u odnosu na obavezne vidove socijalnog osiguranja koji se njima finansiraju. Dobrim dijelom doprinos ovako lošem odnosu prihoda i rashoda od socijalnih doprinosa, dao je i odnos broja zaposlenih prema broju penzionera. U BiH je ovaj odnos nepovoljan, jer je broj penzionera veći od broja zaposlenih.

Grafikon 27: Budžetski prihodi i rashodi po osnovu socijalnih doprinosa

Izvor: CB BiH

Drugi dio budžetskih izdataka za finansiranje socijalne zaštite čine: stalna novčana pomoć (nedostaka radne sposobnosti ili nemogućnost ostvarivanja dohotka), osobe sa invaliditetom, djeca bez roditeljskog staranja, civilne žrtve rata, ratni vojni invalidi i boračke naknade i slično. Prema biltenu socijalne zaštite³⁸ Agencije za statistiku BiH, ukupan broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite se iz godine u godinu smanjuje. Ali se zato povećava ukupan broj punoljetnih korisnika socijalne zaštite. Najveći broj korisnika iz ove grupe se odnosi na one koji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje, kao i onih kojima su potrebne usluge službe socijalnog rada. Takođe, kod ove kategorije veliki broj korisnika se odnosi na razne vidove novčane pomoći, ali i na ostale oblike zaštite i usluga (zdravstvena zaštita na teret opštine ili centra, i sl.).

Visoko poresko opterećenje rada, veliki neporeski prihodi, kao i veliki udio tekućih rashoda u ukupnim javnim rashodima, sve su to glavne karakteristike iz oblasti javnih finansija koje usporavaju, odnosno kočice konkurentnost BiH ekonomije.

³⁸ Socijalna zaštita 2012-2017. http://www.bhas.ba/tematskibiltenei/SOC_00_2012_Y5_0_SR.pdf

DODATAK

INDEX POSLOVNOG POVJERENJA I POVJERENJA POTROŠAČA U BIH
(U SKLADU SA METODOLOGIJOM HARMONIZIRANOG PROGRAMA EVROPSKE
UNIJE ZA ANKETE BIZNISA I POTROŠAČA)

Period posmatranja: juli 2018 – decembar 2018, treći i četvrti kvartal 2018

UVOD

Ankete poslovnog povjerenja i povjerenja potrošača pružaju bitne informacije za praćenje ekonomije (privrede), kratkoročna predviđanja i ekonomska istraživanja. Osim toga, ove ankete se u velikoj mjeri koriste za otkrivanje prekretnica u ekonomskom ciklusu. Ove ankete su ključne za upotpunjavanje službenih statistika, koje su često dostupne tek nakon određenog perioda, posebno u Bosni i Hercegovini. Anketni podaci su posebno korisni za praćenje ekonomskog razvoja i usporedbu BiH sa EU. Visoka učestalost, pravovremenost i kontinuirano praćenje su neke od glavnih karakteristika ovih istraživanja.

Bosna i Hercegovina do sada nije sistematski koristila neke od ovih anketa. Imajući u vidu da se Bosna i Hercegovina zalaže za to da se jednog dana i sama pridruži EU, vrlo je prirodno da se u BiH implementiraju isti standardi koji se primjenjuju u EU po pitanju ovakvih anketa. Jedan od tih standarda je HARMONIZIRANI ZAJEDNIČKI PROGRAM EVROPSKE UNIJE ZA ANKETE BIZNISA I POTROŠAČA.

Ovim harmoniziranim programom anketa upravlja Direkcija za opšta ekonomska i finansijska pitanja (DG ECFIN). Ovaj program je pokrenut 1961. godine. Polje djelovanja ovog programa se znatno proširilo u smislu obuhvaćenih zemalja i sektora. Podaci koje DG ECFIN objavljuje svaki mjesec, proizilaze iz anketa provedenih od strane raznih institute, agencija i organizacija u državama članicama i državama kandidatima. S tim podacima, DG ECFIN gradi kompozitne indikatore putem kojih se prate ciklična kretanja u određenom sektoru ili u privredi kao cjelini. Anketne rezultate DG ECFIN onda koristi za ekonomsku analizu, praćenje i kratkoročna predviđanja. Pored Evropske komisije, Evropske centralne banke, istraživački instituti i finansijske institucije često koriste podatke anketa EU-a za kvalitativne i kvantitativne analize.

Imajući u vidu sve navedene koristi od ove studije, Direkcija za ekonomsko planiranje pri Vijeću ministara BiH je uz podršku GIZ-a (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH) u ime Njemačke vlade, i u saradnji sa profesionalnom agencijom Prism Research & Consulting 2015 godine pokrenula dvogodišnji projekat kontinuiranog istraživanja poslovnog povjerenja u BiH, a u skladu sa harmoniziranim programom Evropske unije za ovu vrstu istraživanja. U okviru ovog istraživanja je sprovedeno ukupno 8 kvartalnih valova istraživanja u period juli 2015 – juni 2017 godine.

Prepoznajući značaj ovakvog istraživanja u BiH, a i za potrebe Direkcije za ekonomsko planiranje, Delegacija Evropske Komisije u BiH je odlučila finansijski podržati nastavak ovog istraživanja u period juli 2018 – septembar 2020 godinu, kroz finansiranje 8 kvartalnih valova istraživanja u navedenom period, a sve u skladu sa istom metodologijom HARMONIZIRANOG ZAJEDNIČKOG PROGRAMA EVROPSKE UNIJE ZA ANKETE BIZNISA I POTROŠAČA.

U ovom izvještaju za navedeno istraživanje predstavljamo rezultate anketa iz trećeg (period juli – septembar) i četvrtog kvartala (period oktobar –decembar) 2018 godine.

OPIS METODOLOGIJE

U okviru ovog istraživanja je planirano da se ukupno spovede 8 kvartalnih valova istraživanja u period juli 2018 – juni 2020 godine.

U svakom od 8 valova istraživanja se sprovodi anketa na reprezentativnom uzorku od 1000 domaćinstava, odnosno potrošača širom BiH uz korištenje metode CATI telefonske ankete. U okviru te ankete se koristi isti upitnik koji se koristi u istom istraživanju koje se sprovodi u svih zemljama EU, kao i zemljama koje imaju kandidatski status (Srbija, Crna Gora, Makedonija i Turska).

Osim ankete domaćinstava, odnosno potrošača, u svakom od 8 valova se sprovode i ankete biznisa, odnosno firmi na reprezentativnom uzorku od po 300 firmi iz sektora industrijske proizvodnje, građevinarstva, trgovine i usluga – ukupno 1200 firmi u svakom valu istraživanja. Kao metoda prikupljanja podataka se koriste samo-administrirajući intervjui, telefonska anketa, online anketa, anketa putem e-maila, face-to-face intervjui. I u okviru ove ankete se koristi isti upitnik koji se koristi u istom istraživanju koje se sprovodi u svih zemljama EU, kao i zemljama koje imaju kandidatski status.

Budući da se u BiH koristi ista metodologija koja se koristi u svim zemljama EU i zemljama koje imaju kandidatski status, moguće je po prvi put porediti rezultate dobijene u BiH sa svim drugim zemljama u okruženju i EU.

Zbog toga vjerujemo da ovi podaci mogu baciti dodatno svjetlo na situaciju u BiH ekonomiji, pogotovo u smislu poređenja trendova u BiH sa trendovima u zemljama okruženja i EU.

U nastavku prikazujemo neke rezultate za 5 ključnih indeksa – indeks povjerenja potrošača, indeks poslovnog povjerenja industrije, građevinarstva, trgovine, usluga, te sveobuhvatni indeks ekonomskog sentimenta (ESI) koji kombinira svih 5 indeksa u jedan indeks. Rezultati su prikazani za prvi i drugi val istraživanja koji su sprovedeni u trećem i četvrtom kvartalu 2018 godine.

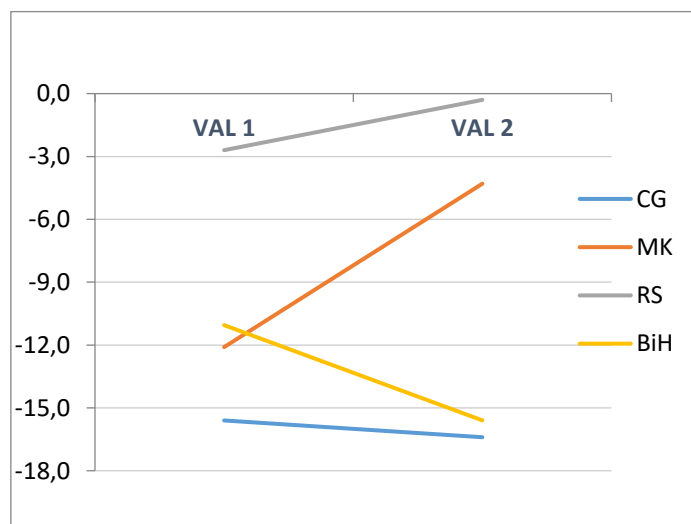
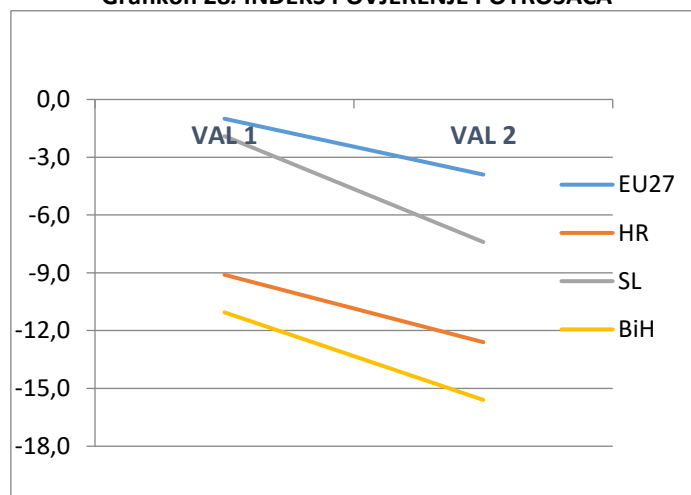
Svaki od ovih 5 indeksa je izračunat tako da odslikava opću percepciju i očekivanja potrošača (građana) te vlasnika ili ključnih rukovodilaca firmi po pitanju ekonomskih aktivnosti. Svaki pojedinačni indeks je izračunat kao aritmetička sredina bilansi (razlika između procenta pozitivnih i negativnih očekivanja ili rezultata) odgovora na pojedinačna pitanja unutar svakog od sektora (npr. "Kako se kretala Vaša proizvodnja u protekla tri mjeseca. Da li se povećala, smanjila, ostala ista?").

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Anketa potrošača

Na osnovu sprovedene analize izračunali smo rezultate za prvi val ankete potrošača u BiH, sproveden u periodu trećeg kvartala: juli – septembar i drugi val ankete sproveden u periodu četvrtog kvartala: oktobar – decembar, 2018 godine. Za isti period smo uzeli iste podatke za sve zemlje EU, zatim pojedinačno za Sloveniju i Hrvatsku, kao i za sve zemlje iz regiona, koje imaju status kandidata. Na Grafiku 1 su prikazani rezultati.

Grafikon 28: INDEKS POVJERENJE POTROŠAČA

Iz navedenih grafika se vidi da je indeks povjerenja potrošača u BiH u oba posmatrana perioda najmanji u poređenju sa Slovenijom i Hrvatskom, odnosno zemljama EU27. Ono što se dobro primjeti je da ovaj indeks u BiH dobro prati trend pada indeksa u posmatranom period. U poređenju sa zemljama iz okruženja, zemljama koje imaju kandidatski status, vidimo da je u BiH zabilježen najveći trend pada ovog indeksa. U poređenju sa BiH taj indeks je samo niži u Republici Srbiji.

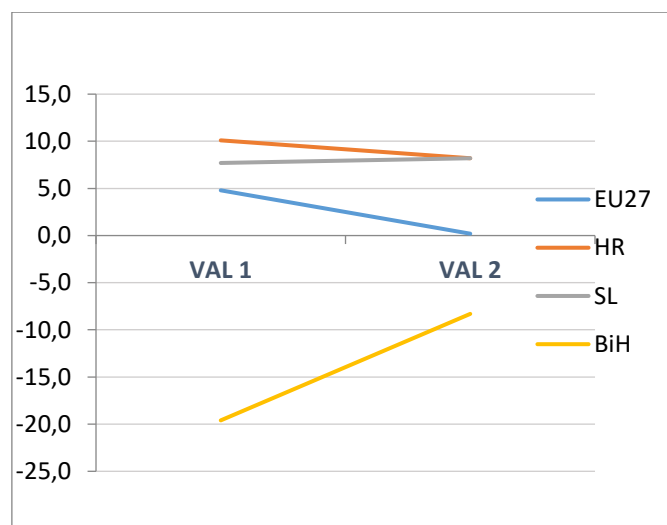
Ankete biznisa

Kada su u pitanju biznis ankete, izračunati su indeksi povjerenja za četiri sektora ekonomije: industrija, građevinarstvo, maloprodaja i usluge, u istom kvartalu za prvi val ankete potrošača u BiH, sproveden u periodu trećeg kvartala: juli – septembar i drugi val ankete sproveden u periodu četvrtog kvartala: oktobar – decembar, 2018 godine.

Indeks poslovnog povjerenja u sektoru industrije

Na Grafiku 29 su prikazani rezultati za Indeks poslovnog povjerenja u sektoru industrije

Grafikon 29: INDEKS POSLOVNOG POVJERENJA U SEKTORU INDUSTRIJE

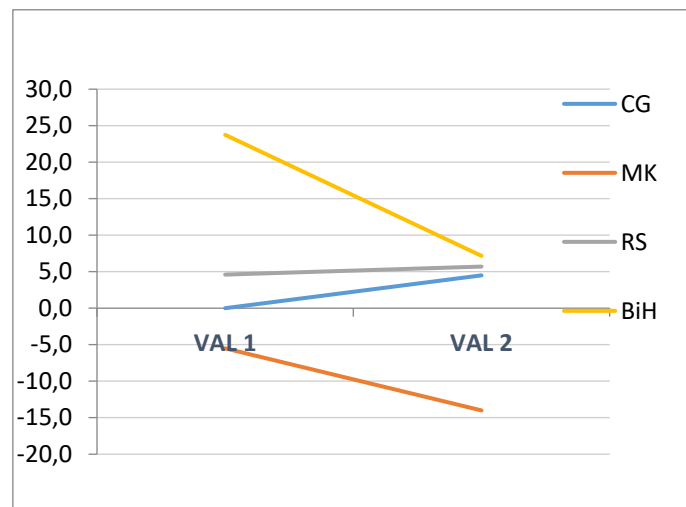
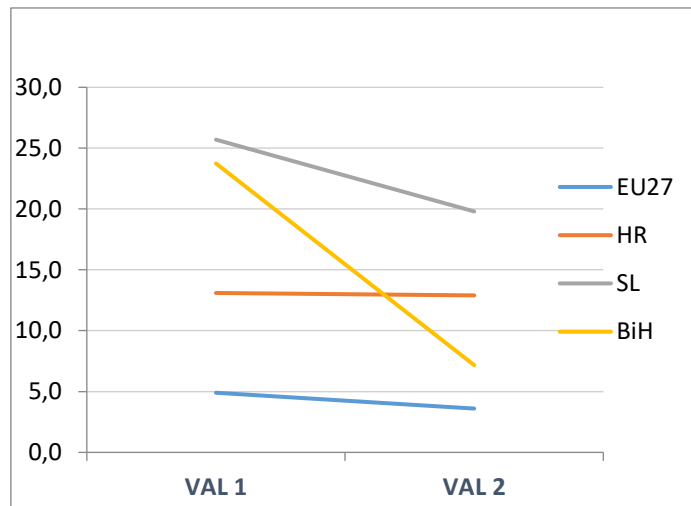
Iz prvog grafika se vidi da je indeks poslovnog povjerenja u sektoru industrije u BiH najniži u poređenju sa zemljama iz regiona i EU. Vrijednost tog indeksa je u svim zemljama blago pozitivna, osim u BiH gdje je negativna. Ono što je dobro je da je vrijednost tog indeksa u posmatranom periodu jedino porasla u BiH, i to značajno u odnosu na posmatrane zemlje. Slični se trendovi vide i na drugom grafiku na kojem poredimo BiH sa drugim zemljama iz regiona.

Indeks poslovnog povjerenja u sektoru građevinarstva

Na Grafiku 30 su prikazani rezultati za Indeks poslovnog povjerenja u sektoru građevinarstva

Grafikon 30: INDEKS POSLOVNOG POVJERENJA U SEKTORU GRAĐEVINARSTVA

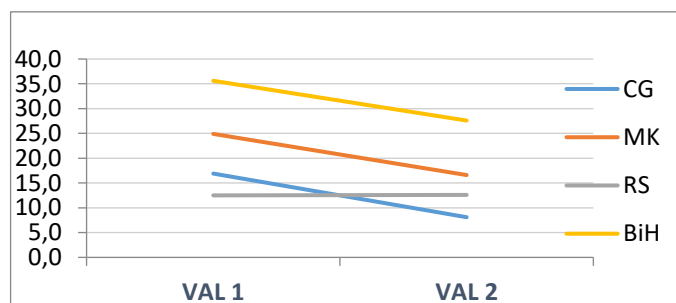
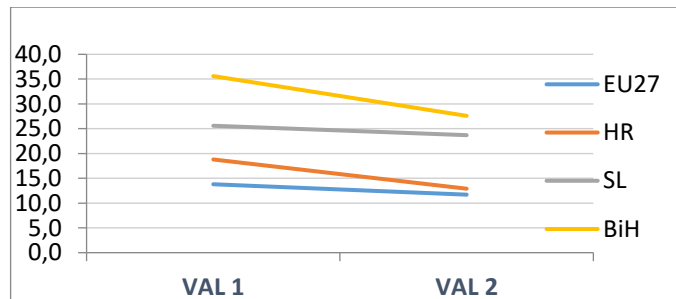

Iz prvog grafika se vidi da je indeks poslovnog povjerenje u sektoru građevinarstva u BiH znato veći u poređenju sa Hrvatskom i Slovenijom, ali nešto niži od prosjeka na nivou zemalja EU27. Specifično za taj indeks je da je isti u svim zemljama pozitivan, osim u Makedoniji. Međutim, navedeni indeks u BiH je u posmatranom period mjerjenja doživio i najveći pad što je vjerovatno sezonska varijacija zbog ulaska u zimski period kada građavinske aktivnosti uglavnom miruju.

Indeks poslovnog povjerenja u sektoru usluga

Na Grafiku 31 su prikazani rezultati za Indeks poslovnog povjerenja u sektoru usluga.

Grafikon 31: INDEKS POSLOVNOG POVJERENJA U SEKTORU USLUGA

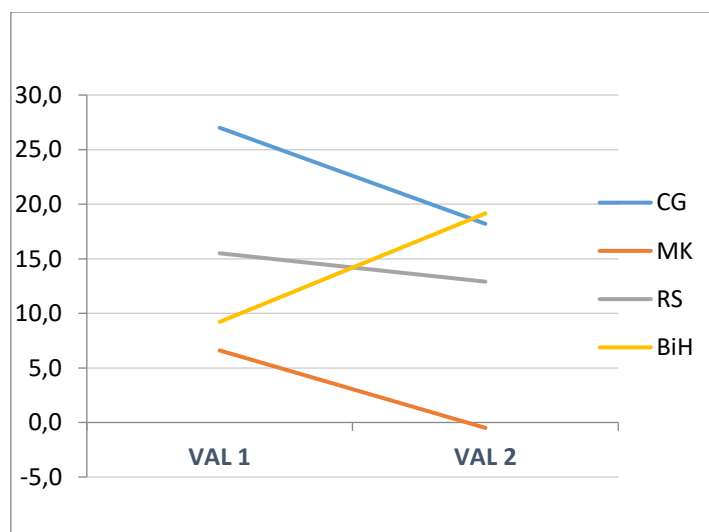
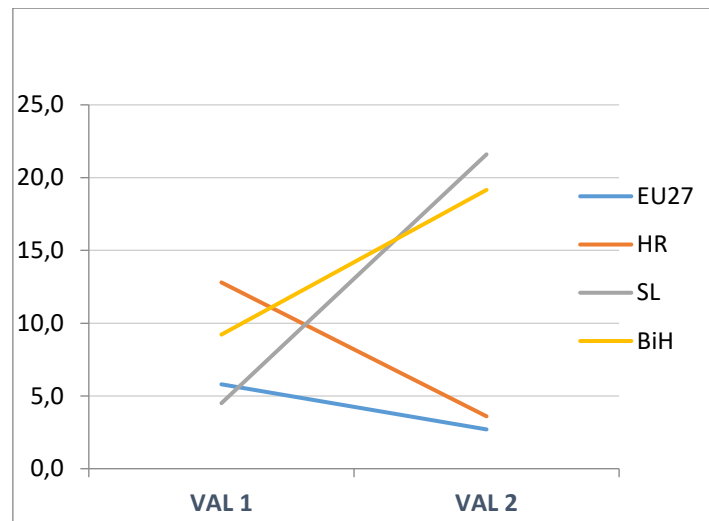

Iz navedenih grafika se jasno vidi da je situacija u sektoru izgleda i najoptimističnija. Svi indeksi, u svim zemljama EU u navedenom e su pozitivni. U tom smislu se BiH ističe sa najpozitivnijim indeksima u odnosu na sve posmatrane zemlje.

Indeks poslovnog povjerenja u sektoru trgovine

Na Grafiku 32 su prikazani rezultati za Indeks poslovnog povjerenja u sektoru trgovine

Grafikon 32: INDEKS POSLOVNOG POVJERENJA U SEKTORU TRGOVINE

Iz navedenih grafika se vidi da je indeks poslovnog povjerenja u sektoru trgovine u BiH za posmatrani period pozitivan, nešto veći nego na nivou prosjeka zemalja EU i Hrvatske, ali nešto manji u poređenju sa Slovenijom. U posmatranom periodu taj indeks raste jedino u BiH i Sloveniji. U poređenju sa zemljama regiona, ono što se može primjetiti je najsnažniji rast tog indeksa u posmatranom periodu u BiH u poređenju sa svim drugim zemljama iz regiona.

LISTA SKRAĆENICA:

ARS	– Anketa o radnoj snazi	PB	– Platni bilans
BATX	– Bosnian Traded Index	PDV	– Porez na dodanu vrijednost
BD	– Brčko Distrikt	PIF	– Privatizacijski investicijski fond
BDP	– Bruto domaći proizvod	PJI	– Program javnih investicija
BDV	– Bruto dodana vrijednost	SASE	– Sarajevska berza
BHAS	– Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine	SASX-10	– Indeks rezultata 10 najboljih kompanija listiranih na Sarajevskoj berzi
BIFX	– Indeks bosanskih investicijskih fondova	SB	– Svjetska banka
BiH	– Bosna i Hercegovina	SDU	– Strana direktna ulaganja
BLSE	– Banjalučka berza	SEE	– Jugoistočna Evropa
CBBiH	– Centralna banka Bosne i Hercegovine	SIPA	– Državna agencija za istrage i zaštitu
CEFTA	– Srednjoevropski sporazum o slobodnoj trgovini	SMTK	– Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija
CPI	– Indeks potrošačkih cijena	SOR	– Srednjoročni okvir rashoda
DOB	– Dokument okvirnog budžeta	SRS	– Srednjoročna razvojna strategija
EBRD	– Evropska banka za obnovu i razvoj	SSP	– Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
EC	– Evropska komisija	SST	– Sporazum o slobodnoj trgovini
EKS	– Efektivna kamatna stopa	SVF	– Statistika vladinih finansija
ERS-10	– Indeks dizajniran za prikaz rezultata 10 kompanija iz sistema Elektroprivrede RS	UIO	– Uprava za indirektno oporezivanje BiH
EU	– Evropska unija	USAID	– Agencija Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj
FBiH	– Federacija Bosne i Hercegovine	P1	– Prva polovina godine
FIRS	– Indeks investicijskih fondova RS	P2	– Druga polovina godine
FISIM	– Usluge finansijskog posredovanja indirektno mjerene	K1	– Prvi kvartal godine
JR UIO	– Jedinstveni račun Uprave za indirektno oporezivanje	K2	– Drugi kvartal godine
KM	– Konvertibilna marka (međunarodni standard ISO 4217)	K3	– Treći kvartal godine
MMF	– Međunarodni monetarni fond	K4	– Četvrti kvartal godine
MVTEO	– Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa	M0	– Rezervni novac
OMA	– Odjel za makroekonomsku analizu Upravnog odbora Uprave za indirektno oporezivanje	M1	– Transakcijski novac
OR	– Obavezne rezerve	M2	– Novac u širem smislu
		QM	– Kvazinovac
		mKM	– Milioni KM
		g/g	– Stopa rasta koja podrazumijeva promjenu u odnosu na isti period prethodne godine
		m/m	– stopa rasta koja podrazumijeva promjenu u odnosu na prethodni mjesec tekuće godine